

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Adam Jelšík

Komentovaný překlad: Joaquín García-Medall: La traducción
codificada: las artes y vocabularios hispano-filipinos (1610-1910),
Herméneus 9, 2007, str. 117-144.

Annotated Translation: Joaquín García-Medall: La traducción
codificada: las artes y vocabularios hispano-filipinos (1610-1910),
Herméneus 9, 2007, str. 117-144.

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Králová, Csc.

Praha 2015

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí své práce Prof. PhDr. Janě Králové, Csc. za velkou ochotu při konzultacích a za mnohé cenné rady a komentáře. Dále bych rád vyjádřil velké díky Dr. Joaquínovi García-Medallovi za početné konzultace k textu a problematice v něm projednávané, bez kterých by překlad nikdy nemohl vzniknout, a všem, kteří mi byli při tvorbě této práce nápomocní.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 7. 2015

.....
Adam Jelšík

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je komentovaný překlad článku z časopisu Herméneus Joaquína García-Medalla *La traducción codificada: las artes y vocabularios hispano-filipinos (1610-1910)* pojednávající o španělsko-filipínských gramatikách a slovnících. Práce je rozdělena do dvou částí – praktické a teoretické. Praktickou část představuje překlad výše zmíněného článku. Část teoretickou pak bude tvořit komentář k překladu, který v sobě zahrnuje překladatelskou analýzu originálu, analýzu překladatelských problémů a typologii překladatelských postupů.

Klíčová slova: komentovaný překlad, analýza textu, překladatelské problémy, překladatelské postupy, historiografie, misionářská lingvistika, filipínské jazyky

Abstract

The aim of this bachelor's thesis is the annotated translation of an article by Joaquín García-Medall *La traducción codificada: las artes y vocabularios hispano-filipinos (1610-1910)*, which discusses the topic of Spanish-Philippine grammar and vocabularies. The thesis is divided into two parts – practical and theoretical. The first one is represented by the translation of the mentioned article. The second part contains the translation commentary that consists of the translation analysis of the original text, analysis of the translation problems and the typology of the translation techniques.

Key words: annotated translation, text analysis, translation problems, translation techniques, historiography, Missionary Linguistic, Philippine languages

1. ÚVOD.....	7
2. TEXT PŘEKLADU	8
3. KOMENTÁŘ	32
3.1 Překladatelská analýza výchozího textu	32
3.1.1 Překladatelská zakázka	32
3.1.2 Vymezení stylistických faktorů a funkčního stylu komunikátu	33
3.1.3 Funkce komunikátu.....	34
3.1.4 Faktory vnětextové	34
3.1.4.1 Vysílatel.....	34
3.1.4.2 Intence vysílatele.....	35
3.1.4.3 Adresát	35
3.1.4.4 Médium a místo	35
3.1.4.5 Čas.....	35
3.1.5 Faktory vnitrotextové.....	36
3.1.5.1 Téma a obsah	36
3.1.5.2 Presupozice	36
3.1.5.3 Kompozice	37
3.1.5.4 Neverbální prostředky.....	37
3.1.5.5 Lexikum	37
3.1.5.6 Syntax.....	38
3.1.5.7 Suprasegmentální prostředky	38
3.2 Metoda překladu.....	39
3.3 Analýza překladatelských problémů a jejich řešení.....	40
3.3.1 Problémy lexikální.....	40
3.3.2 Problémy syntaktické.....	42
3.3.3 Problémy neverbální a suprasegmentální	43
3.3.4 Další překladatelské problémy.....	45
3.4 Analýza překladatelských postupů	47
3.4.1 Transpozice	47

3.4.2	Koncentrace	48
3.4.3	Amplifikace	49
3.4.4	Explicitace	49
3.4.5	Modulace	50
4.	ZÁVĚR	52
5.	BIBLIOGRAFIE.....	53
6.	PŘÍLOHA.....	55

1. Úvod

Obsahem této práce je překlad odborného vědeckého článku *La traducción codificada: las artes y vocabularios hispano-filipinos (1610-1910)*, publikovaného v časopise *Hermenéus*, ze španělského do českého jazyka. Překládaný text pojednává o hlavních rysech, autorech a základní periodizaci gramatického a lexikografického popisu filipínských jazyků, který se zabývali španělští duchovní. Při převodu textu byl brán zřetel na rozdílnou povahu obou jazyků a odlišné konvence původní a cílové kultury, zejména pak normy stylistické. Proces překladu nutně provázely změny na více úrovních textu. Jejich řešení je založeno na pečlivé překladatelské analýze originálu, stanovení metodologie a překladatelských postupů, které budou společně s vybranými překladatelskými problémy prezentovány v komentáři k překladu. Některé, zejména terminologické, problémy překladatel v průběhu práce konzultoval s odborníky a v odborné literatuře, otázky stylistické byly řešeny zejména na základě prostudování paralelních textů.

2. Text překladu

KODIFIKAČNÍ PŘEKLAD: ŠPANĚLSKO-FILIPÍNSKÉ

ARTES A VOCABULARIOS (1610–1910)

Joaquín García-Medall

Universidad de Valladolid

1. Úvod

Zatímco španělsko-indiánská historiografie zažívá neobyčejný kvalitativní a kvantitativní nárůst vědeckých poznatků, klasická španělsko-filipínská díla zůstávala v zapomnění, ba i v opovržení odborníků až do 20. století (Constantino 1971; Newell 1991). Zdá se však, že se tato nespravedlivá situace lingvistického a překladatelského nezájmu o filipínská gramatická a lexikografická díla začíná (byť nesměle) poslední dobou měnit.

V souladu se základními faktory, které definují misionářskou lingvistiku (Zimmermann 2004, s. 12-13), můžeme konstatovat, že španělská historiografická činnost misionářů na Filipínách byla charakterizována takto:

- a) hlavním cílem byla evangelizace filipínských národů;
- b) cílem druhotným (či nápomocným) byla výuka a studium filipínských jazyků (a také dalších asijských a tichomořských jazyků);
- c) jejími představiteli byli katoličtí kněží z rozličných řádů (augustiniáni, františkáni, dominikáni, jezuité atd.), většinou španělské národnosti;
- d) ideologický rámec představovalo křesťanství, konkrétně katolicismus;
- e) metodologie výzkumu zahrnovala práci v terénu (sběr mluveného i psaného materiálu za pomoci rodilých referentů a mnoholetého pozorování přímo *in situ*) a vytvoření specializovaných korpusů;
- f) výsledkem jejich práce je významný počet *artes* či gramatik, *vocabularios* a slovníků, velice důležitý katechetický korpus v různých jazycích, stejně jako soubor velmi cenných náboženských, historických či kronikářských děl a v neposlední řadě obrovské množství dopisů či epistolární korpus;
- g) historicko-politický rámec, v němž se misionářská lingvistika na Filipínách rozvíjela, je lépe nazývat dobou po conquistě či dobou koloniální než postkoloniální, avšak s omezením na řídkou účast posádky ve velkých městech. Domníváme se tedy, že se

rozvinula spíše v oblasti náboženské než civilní;

h) stejně tak není možné mluvit o vlastním kulturním kontextu kmenové společnosti (nebo ne jen o ní), jako spíše o sociální společenské struktuře organizované do rodinných nebo náčelnických klanů, které navíc ještě před příchodem Evropanů znaly určitou písemnou tradici;

i) geografický rámec představuje jihovýchod Asie, jehož specifikem je ale velká roztroušenost ostrovů a poloha geograficky ohraničená tropickou zeměpisnou šířkou a celou řadou zeměpisných jevů s ničivým potenciálem (sopky, zemětřesení, tsunami, tajfuny, oceánské bouře aj.);

j) adresáty dějepisecké práce byli až do 19. století výhradně ostatní kněží a misijní bratři přidělení do některé z filipínských provincií;

k) pracovní nástroje, na něž se mniši spoléhali, byl tiskařský lis s literami (často zkonstruovaný přímo na ostrovech) a ručně psané poznámky, stejně jako znalost ostatních španělských gramatických tradic (zejména té od Antonia Nebriji skrze misionářská díla z Nového Mexika) a pravděpodobně i některých děl portugalských duchovních sídlících v Asii (zvláště jezuitů).

Z těchto charakteristik vyplývá, že misijní činnost spojená s filipínskými jazyky sloužila k dvěma účelům: a) gramatické, lexikální a kulturní ovládnutí popsaných jazyků umožňovalo misionářům evangelizovat tamní národy; b) existovalo důležité kontrastivní hledisko a empirické zaměření lingvistických popisů, jež mělo pomoci novým misionářům osvojit si filipínské jazyky. Přestože součástí španělsko-filipínské historiografie, stejně jako celé španělské a portugalské dějepisecké tradice, bylo také překládání katolického katechismu do popisovaných jazyků a sepisování velkého množství kronik, popisů okupovaného území a obrovského množství epistolárního materiálu, v této práci se budeme stručně věnovat pouze poznatkům z dvou oblastí, které tyto jazyky nejvíce ovlivňovaly, tedy *artes* a *reglas* (později gramatiky) společně s *vocabularios* a *calepinos* (později nazývané také slovníky). Obě jsou výsledkem řízeného gramatického popisu jazyků. Na druhou stranu je není možné rozebírat mimo specifickou překladatelskou tradici s kořeny u svatého Jeronýma (Sueiro 2000a; 2000b; Paulsen 2005).

2. *Artes* a gramatiky

Počet *artes* a gramatik sepsaných a vytištěných během zde rozebíraného období (1610–1910) musel být značný, neboť se nám dochovalo mnoho děl, která se zachovala spíše ve Španělsku než na Filipínách, a to jak z důvodů klimatických, tak politických (Quilis 1977; Sueiro 2003). Nám známé jazyky popsané v těchto *artes* byly tagalština, bisaya (cebuano, panayano, leytano atd.), pampango, ibanag, bicol, ilokánština, pangasián, tirura, batán, manguindanao, bagobo, stejně jako různorodé dialekty některých těchto hlavních jazyků. Zmíněné jazyky byly vybrány zejména z důvodu geografického, politického a jazykového rozčlenění obrovského souostroví (čítajícího zhruba sedm tisíc ostrovů), takže například jazyk bisaya či visaya mohl být ve 12. století popsán jako hiligueino, panayano, haray (či waray), leytano nebo boholano, ale stejně tak mohl být obecně zmíněn ve spojitosti s hlavním ostrovem, tedy Cebú či Sugbú (cebuano), kde se jím mluvilo (a mluví dodnes). Jak naznačuje Ridruejo (2001), bratři z rozdílných řádů si byli vědomi zásadní typologické podobnosti všech těchto jazyků a velice pozorně sledovali deskriptivní práci svých souvěrců. Je to na první pohled patrné nejen z celkové struktury *artes*, ale také z použitého metajazyku a výběru často podobných či zcela identických příkladů. Jazyky, kterým se zpočátku zabývalo nejvíce publikovaných historiografických prací, byly tagalština, bisaya a pampango (17. stol.), ale koncem 19. století se mniši na jihu souostroví ještě stále věnovali popisu jazyků jako manguindanao a tirura či tiruray. Nepopíratelně můžeme španělsko-filipínskou historiografii označit za jednu z asi nejméně známých španělských historiografických epoch, nikoliv však nejméně zajímavých či složitých.

O první seriózní moderní historiografickou studii o španělsko-filipínských dílech se zasadil r. 1997 Antonio Quilis věrně napodobujícím vydáním díla P. Blancase de San José, *Arte y Reglas de la lengua tagala*, vydaného roku 1610. Jedná se o rozsáhlou úvodní studii, jež pojednává o vnitřní struktuře první nám dostupné vytištěné gramatiky, která byla vydána r. 1610 v Batánu poblíž Manily. Tuto práci Antonio Quilis zevrubně komentoval již v několika svých předchozích publikacích (1987, 1992 a 1994).

2.1 Všeobecné rysy tvorby *Artes*

Podle našeho názoru je však nejlepším soudobým odborníkem na celkovou lingvistickou historiografii filipínských jazyků Emilio Ridruejo. Jeho článek *Las primeras descripciones gramaticales de las lenguas filipinas (s.XVII)* (2001) je nepochybně do této

doby nejlepším komplexním pojednáním o organizaci, struktuře, modelech a problémech této španělské historiografické tradice 17. století. Při výčtu obecných rysů projednávané problematiky použijeme na následujících řádkách pouze zjednodušeně jeho výkladu. Ridruejo (2001; 2003) si všiml, že ve zpracování prací o filipínských jazycích lze nalézt technické známky vlivu španělsko-mexických gramatik. K těmto indiciím, jež by se mohly zahrnout do budoucích výzkumů, je nutné přidat indicie další, historické. Před naloděním na galeonu do Manily se totiž španělští gramatici museli dostat přes Nové Španělsko. Občas dokonce během svého dlouhého pobytu popsali některé mexické jazyky. V jednom z pozdějších výzkumů zkoumá profesor Ridruejo (2004) *artes* pro řeč pampang, která patřila společně s tagalštinou a jazykem bisaya k jednomu ze třech hlavních jazyků, jejichž popisu se mniši během 17. století nejvíce věnovali. V další, zatím needitované práci (Ridruejo, nepublikováno) se autor zabývá otázkou, jak mniši-gramatici studují částice, které v různých filipínských jazycích spojují syntagmata.

Mniši se ale neomezili pouze na kategorický a deklinační popis. Velmi se zajímali o systematizaci způsobů oslovování – zčásti tím, co bychom dnes nazvali „pragmatikou“ slušnosti, jak ji popsal García-Medall (nepublikováno), stejně jako o běžné způsoby vyjádření nezdvořilosti nebo urážky (García-Medall 2003). Pozorně sledovali také řečnické návyky některých kmenů, jejich každodenní frazeologii a vyjadřování ironie (García-Medall 2006). Zdá se, že v tomto ohledu předstihli dokonce i gramatiky zkoumající mnohé indiánské jazyky. Některé z těchto informací se objevují jak v *artes*, tak mnohem hojněji, ale roztržštěněji, ve *vocabularios*.

Základní rysy většiny těchto prvních španělsko-filipínských prací je v souladu s Ridruejovým rozbořem (2001, 2003, nepublikováno) možné shrnout takto: a) snažily se aplikovat řecko-latinský kategorický model Elia Antonia Nebrijy z *Instituciones Latinas* na aglutinační jazyky a *zdůrazňující částice* malajsko-polynéské větve; b) často bývají tyto *artes* či gramatiky mnohem propracovanější než lexikografická díla popisovaných jazyků, i přesto ale nevyhnutelně obsahují mnoho lexikografických informací (odtud tedy „reglas“, která se připojují k „arte“); c) španělští gramatici si byli plně vědomi zásadní typologické podobnosti popisovaných jazyků, proto se opírali (v některých případech téměř doslovně) o dřívější díla ostatních duchovních, která se věnovala stejným nebo rozdílným jazykům. První gramatici zároveň vycházeli z prací „prvních otců“, kteří studovali jazyky nejméně od roku 1578 či 1580. Jejich díla se nám nedochovala, neboť byla psána ručně (mezi jinými to byli Juan de Plasencia, Francisco de Santa Inés, otec Chirino, Juan de Oliver nebo Juan de Quiñones); d) mezi pět hlavních gramatiků patřili pro svůj inovativní přístup a schopnost kontrastivní

analýzy nejspíše P. Francisco de San José Blancas (1610) a P. Totales (1745) pro tagalštinu, P. Francisco López (1628) pro ilokánštinu, P. Andrés López (1628) pro pangasinán, P. Benavante (1699) pro pampango a P. Métrida (1618 [1818] pro jazyk bisaya); e) mnoho z jejich gramatických popisů jsou s malými úpravami součástí španělsko-filipínské historiografie až do konce 19. století a týkají se většiny popsaných jazyků souostroví.

2.2 Specifické rysy tvorby *Artes*

Pro specifické rysy tvorby, jež činí tyto *Artes* tak výjimečné, tedy pro to, co ve skutečnosti zajímá historii lingvistických idejí a historiografii obecně, stejně jako samotnou historii překladu, stanovuje Ridruejo (2001, s. 534-549) následující:

- a) pro gramatický popis se používá především zavedená latinská gramatická terminologie, i když se také zavádějí nové gramatické „etikety“, z nichž se některé zdají být inspirovány prvními popisy mexických jazyků (např. „zdvořilostní síla“, kterou popisuje Benavante (1699) pro „členy vlastních jmen“ jazyka pampango či slovesa *facere facere* (kauzativní), které používá pro tagalštinu P. Francisco de San José (1610) a mnoho dalších mnichů podle jeho vzoru);
- b) přestože jsou jednotlivé části *artes* různého rozsahu, skládají se často ze dvou dílů – *Artes* a *Reglas*. *Arte* se řídí slovními druhy (kategoriemi) latinské gramatiky, *Reglas* v sobě zahrnují velkou část slovesné morfologie, zejména pasivních forem, ale obsahují rovněž kapitoly týkající se například číslovek, frekventativních sloves či deminutiv;
- c) přestože ve filipínských jazycích chybí sponová slovesa, neboť se v nich hojně používají eliptické nominální fráze (tagalsky *daralang ang tavo*, dosl. „odvážný, ten muž“, tedy „ten muž je odvážný“), snažila se všechna *artes* ve zmíněných jazycích určit ekvivalenty, které by odpovídaly románským strukturám se slovesy *ser* (být), *tener* (mít) či *haber* (být, vyskytovat se) (nejspíše kvůli teologické a gramatické důležitosti latinských tvarů *sum*, *es*, *fui*). Gramatici tedy, jak píše Ridruejo a upozorňoval Hernández Sacristán (1997: 54), používají latinu jako funkční *tertium comparationis* pro popis fungování kategorií filipínských jazyků;
- d) pokud funkční ekvivalence mezi kategoriemi latinskými a filipínskými neexistuje, používá se tradiční klasifikace, přestože je evidentně neadekvátní. Je tomu tak u skloňování jmen (které ve filipínských jazycích chybí) u „členů vlastních jmen“

(které se ale ve skutečnosti používají pouze pro antroponyma a některá obecná jména označující pokrevní příbuznost) nebo u zájmen pro množný *komitativ*, který však ve skutečnosti odkazuje na *asociativní plurál* („on a ti z jeho rodu, rodiny, kmenu či klanu);

e) morfologická analýza se odvíjela od určení kořene na základě oddělování rozdílných morfologických jednotek, které jednotliví autoři nazývají „předpony“, „částice“ nebo „členy“. Jedná se tedy o určení jejich pozice kolem takového kořene. Avšak tento druh neohebného skládání morfémů může být ve filipínských jazycích gramaticky komplikovaný. Proto mniši vytvářejí modely, které kombinují částice s různými kořeny. Tyto modely ale nejsou vždy adekvátní z důvodu rozdílné gramatické hodnoty morfémů, které se přidávaly v návaznosti na latinské popisy sloužící k jejich funkčnímu zdůvodnění. Jak naznačuje Ridruejo (2001: 543-544), problémem je, že „v [těchto jazycích] existují kategorie neslučitelné s těmi z latinské gramatiky a jejich podstata se nedá určit pouze na základě textových ekvivalencí“. Ve skutečnosti se například opozice mezi dokonavým a nedokonavým videm ve filipínských jazycích popisuje termíny časovosti latinského a románského časování.

f) slovesná morfologie filipínských jazyků (v 17. století stejně jako dnes) je založena na základní opozici mezi slovesným způsobem reálným a nereálným a mezi dokonavým a nedokonavým, tedy opozici modální a vidové. Tyto jazyky ale umožňují také zdůraznit jakýkoliv větný člen pomocí speciálních prefixů (Schanter 1987, [2000: 941]). Například v tagalštině se dnes rozlišuje opozice mezi *ng* (člen bez důrazu) a *ang* (člen s důrazem). Ve shodě se sémantickou rolí zdůrazněného členu (agens, patiens, beneficent, local atd.) připouští morfologie slovesa různé afixy (mohou to být prefixy, infixy, sufixy či interfixy). Pro popis těchto jevů (vztah mezi lexikálním významem slovesa a sémantickými rolemi větných členů) mniši rozlišují odlišné druhy pasivních forem (např. s prefixy *i-* nebo *in-*) a spojují je se slovesy, která připouštějí to či ono „pasivum“. Výsledkem je seznam sloves, která se zdají být formálně a sémanticky propojena a která v daném jazyce připouštějí jedno či druhé pasivum (Méntrida 1618[1818, s. 60 a ss.; Claver 1637 atd.). Tyto seznamy se mniši učili pomocí mnemotechnických pomůcek (jako například latinských rýmů), které se mezi nimi staly velice populárními.

Řada těchto rysů vlastních pro *artes* 17. století se dá bez problémů uplatnit pro *artes* a gramatiky 18. a 19. století, které jsme mohli porovnat. Nicméně i přesto existují rozdíly

mezi použitými technikami, novátorskými lingvistickými koncepty a rozdílnými popisy v některých částech jejich gramatik. Tento srovnávací proces bohužel sotva začal.

2.3 Zhodnocení španělsko-filipínských *artes* a gramatik

Na závěr Ridruejo (2001, s 549-550) konstatuje, že misionářská díla (přínejmenším ta ze 17. století) představují seriózní pokusy o popis gramatik a rozhodně se mohou směle rovnat soudobě vydávaným gramatikám klasických evropských jazyků. Jistě se nedají srovnávat s moderními popisy od autorů, jako je například Bloomfield (1917), Schachter a Otones (1972), Schachter (1987[2000]) či Himmelmann (2005) pro tagalštinu nebo Spitz (2001) pro hiligayano, ale zůstávají cenným pokusem o spojení řecko-latinské gramatické tradice a lingvistických skutečností, jež vyžadují specifické kontrastivní úsilí. Jednalo se o díla odstředivého původu (ze Španělska do Nového Mexika a odtud na Filipíny), která se ale nepohybovala také dostředivě, proto tato historiografická tradice nemá žádný vliv ani ve Španělsku ani v Evropě. Ve svém prostředí však pokračuje až do konce 19. století a začátku století následujícího.

2.4 Metodologie budoucího výzkumu

Jak je patrné z předchozí podkapitoly, o *artes* a gramatikách ze 17., 19. a dokonce 20. století nebylo možné mnoho říci, neboť jim až doteď badatelé nevěnovali mnoho pozornosti. K hledisku metodologie ale něco říci můžeme. Za prvé je třeba vytvořit studie o jediném jazyku napříč jeho popisy (*artes*) v delším časovém úseku a zkoumat shodu nebo rozdíly mezi jednotlivými autory, jak učinil Ridruejo (2004) s různými *artes* ze 17. století o jazyku pampanga. Za druhé je ale také možné zkoumat gramatický jev společný pro různé jazyky, jak učinil García-Medall (publikováno, b) pro „členy vlastních jmen“ ve více než dvaceti *artes* různých filipínských jazyků ze 17. a 18. století. Za třetí samozřejmě nesmíme zapomenout na systematické srovnávání historických popisů těchto jazyků (17. – 19. století) a popisů moderní lingvistiky. Tato práce však sotva začala. Srovnávání *artes* a gramatik zatím nepřineslo mnoho překvapení, protože je teprve v počátcích. Ve skutečnosti mnoho z těchto *artes* nikdy nevešlo ve známost, neboť byly čteny výhradně čtenáři, pro které byly určeny, tedy mnichy různých řádů pobývajících na Filipínách od poloviny a konce 16. století. Dodnes nebyla většina prací dostatečně oceněna, dokonce si ani nezasloužila pozornost velké části badatelů schopných ocenit jejich historiografickou a překladatelskou hodnotu.

3. *Vocabularios, calepinos* a slovníky

3.1 Historičtí předchůdci

Jedna z bezpochyby nejskvělejších a nejvíce opomenutých kapitol španělské lingvistické historiografie je spojená s bilingvní lexikografií v asijských zemích, zejména na Filipínách. Dokonce ani její váhavé počátky nebyly zcela španělské, neboť jeden Ital, rytíř Antonio de Pigafetta, roku 1521 – krátce potom, co byl přítomen smrti Portugalce Magalhãese –, napsal malý glosář (přestože on jej nazývá *vocabulario*), ve kterém jsou zaneseny ekvivalenty mezi zhruba 150 italskými termíny a prvními deseti číslicemi s jejich protějšky v jazyce cebuano (dialekt jazyka bisaya nebo visaya z ostrova Cebú či Sugbú) (Riquer 1999, s. 50). Dílo rytíře Pigaffety bylo publikováno až roku 1535, a to v italštině. Mnoho z v něm popsaných termínů se v jazycích bisaya či visaya používá dodnes. Navíc se nezdá, že by se kromě tohoto stručného úvodu až do začátku 17. století vytiskl nějaký slovník filipínského jazyka, jako je *Vocabulario de la lengua tagala. El romance castellano puesto primero* (1613) od františkánského bratra Pedra de San Buena Ventury, nebo tento je alespoň první dochovaný. Další nám známou dvojjazyčnou lexikografickou památkou, která byla vydána, je dílo Alonsa de Méntridy (1637) *Vocabulario de lengua visaya, hiligueyna y haraya de la isla de Panay y Sugbu y para las demas islas*, jež po jeho smrti vydal otec Claver, také augustýn.

3.2 Vydávání slovníků

Během 16. století byly sepsány lexikografické rukopisy těchto a dokonce i jiných filipínských jazyků, ty se nám ale bohužel nedochovaly. Newell (1991, s. 45) naznačuje, aniž by uvedl důkazy, že v době přítomnosti Španělů bylo napsáno na 600 filipínských *vocabularios* a slovníků, z nichž 400 bylo publikováno. Sueiro (2003: 171) uvádí odhad realističtější – dohromady 108 lexikografických spisů (jak dochovaných tak ztracených) pro období mezi roky 1580–1610 a 19. stoletím, věnujících se třiceti rozdílným jazykům. Quilis (1997, s. 63-78) uznává existenci 48 *vocabularios* pro dvanáct různých jazyků (bagobo, batán, bicol, bisayo-cebuano, ibanag, ilokánština, maguindanao, pampango, panayano, pangasinán, tagalština a tirura). S odkazem na Sueirovu publikaci (2003, s. 88-138) a na vlastní výzkum, zde uvedeme pouze některé dohledatelné rukopisy nebo díla vydaná na Filipínách (a jejich pozdější edice) pro období z let 1613 až 1910 (a která se týkají dohromady šestnácti

rozdílných jazyků):

- a) **tagalština**: San Buena Ventura (1613; 1994); Ortiz (rukop., 1770[1726]); Noceda (1754; 1832; 1860); de los Santos (1794; 1835); Serrano (1854; 1858; 1872); Fernández (1883; 1887; 1890; 1910); Serrano Laktaw (1889; 1914; 1965); anonymní (tagalština-angličtina) (1898); (de Diego (rukop., nedatováno, 19. stol.);
- b) **bisaya**: Méntrida (1637; 1841; 2004); Sánchez (1711); Martín (1842); de la Encarnación (1851; 1866; 1885); Gayacao (panayano) (1875; 1879); Sánchez de la Rosa (1886; 1895; 1914); Lozano (1892); Aparicio (rukop., 1909);
- c) **ilokánština**: Vivar (rukop. cca. 1765); López (1792); Carro (1849; 1888); de la Encarnación (1851-1852); Vivó y Juderías (1873); Gayacao (1896); anonymní (rukop., 19. stol.); Zarsa (rukop., nedatováno., 19. stol.);
- d) **japonština**: anonymní (1630);
- e) **pampango**: Bergaño (1732; 1860);
- f) **bicol**: de Lisboa (1754; 1865); Perfecto (1896);
- g) **ibanag**: Bugarín (1765; 1854); Velinchón (1854); anonymní (1867); anonymní (rukop., nedatováno, s. XIX);
- h) **pangasinán**: Fernández Coscaya (1865); Macaraeg (1898; 1904); anonymní (rukop., nedatováno., 19. stol.);
- i) **batán**: anonymní (1884); Franco de Paula (1896); anonymní (rukop., nedatováno., 18. nebo 19. stol.);
- j) **bagobo**: Gisbert (1892);
- k) **maguindanao**: Juanmartí (1892);
- l) **tiruray**: Benassar (1893);
- m) **isinay**: Mendiola (rukop., nedatováno., 19. stol.);
- n) **calamiano**: de la Virgen de Monserrate (1789; 1895);
- o) **chamorro**: Ibáñez del Carmen (1865);
- p) **kanako**: anonymní (1892);

Zdroj: Sueiro (2003) a vlastní výzkum

Některými z uvedených jazyků se na Filipínách nemluví. Jim příslušející

lexikografická díla se ale objevují v církevních tiskárnách různých řádů tohoto souostroví. Platí to pro japonštinu (1630), jazyk calamiano (1789; 1895) či jazyk chamorro (1865). V případě španělsko-japonského slovníku z roku 1630 nalézáme jeden předchozí svazek, který je výsledkem překladu anonymního díla a sbírky vypracované portugalskými jezuity v Nagasaki roku 1603 a jejího dodatku *Suplemento* z roku 1604 (*Vocabulario japão-portugues*).

Lexikografická tvorba španělských duchovních na Filipínách se každopádně zdá dokonce úměrně nadřazená misionářské lingvistice v Americe, přinejmenším kvantitativně, neboť zkoumané historické období je kratší (Sueiro, 2003). Teprve roku 1994 se ve Španělsku (Valencii) znovu vytiskl faksimilní slovník tohoto druhu, práce Pedra de San Buena Ventury (1613[1994]) pro tagalštinu, lexikografické dílo neobyčejně cenné a zajímavé (Sánchez Fuertes 1994, s. 16). Badatelé ho ale sotva popsali. Roku 2004 se díky autorovi této práce přetisklo dílo druhé, od Alonse de Métridy (1637[2003]) pro jazyk bisaya. Některé ze zmíněných jazyků patřily k jiným ostrovům, jako japonština (1630), chamorro (1865) na Karolínských ostrovech a calamania (1789; 1895). Další důkaz toho, že až do konce 19. století sloužily Filipíny španělským duchovním jako trvalá základna pro šíření evangelia.

Jazyky, jimž se věnovalo nejvíce lexikografických děl (jak originálních, tak skrze upravené reedice) jsou nepochybně tagalština, bisaya, pampango a ilokánština. Odpovídá tomu počet i kvalita *artes* a gramatik o nich napsaných. Nicméně je pozoruhodné, jak se v 19. století objeví neobyčejný zájem o lexikografický popis do té doby přehlížených jazyků jako bagobo, maguindanao, tiruray, batán, isinay aj. Jedná se zejména o jazyky ostrovů, které absolutně odmítaly evangelizaci, zvláště pak rozlehlý jižní ostrov Mindanao, který byl rozhodně islamizován dlouho před příchodem Španělů (12. – 14. století).

Podle Acero Duránteové (2003, s. 109) je dodnes lokalizována více než stovka gramatik a slovníků ve dvanácti domorodých jazycích, kterými jsou podle ní bagolo (sic), bicol, bisaya, cebuano, ibanag, ilokánština, maquindanao (sic), pampango, panayamo, pangasián, tagalština a tirura. Různá pojmenování jazyků (Revert a Gallardo 2001) a dialektické rozrůznění často působí potíže. Je totiž možné, že například bisaya, cebuano, panayano dokonce i leytano, hiligayno, haray nebo waray a boholano odkazují pouze na jediný jazyk centrálních ostrovů souostroví, kterému se obecně říká bisaya či visaya (nebo skupina jazyků bisaya) (Ridruejo 2001, s. 532, Nota 3). Na druhou stranu jsme nenašli žádnou zmínku o jazyku „bagolo“ ani „maquindanao“. To ale samozřejmě nepopírá jejich existenci. Autorka nejspíše měla na mysli na jazyky bagobo a maguindanao, které filipínské jsou. Kromě toho jazyk tirura také mniši v 19. století nazývají „tiruray“. Acero Durátez (2003,

s. 190) uvádí kromě výše uvedených děl ze 17. století další práce z 18., dokonce i 19. století, jako dílo *Vocabulario de la lengua tagala* od Dominga de los Santos (1703; 1774; 1835), jehož první vydání nenalezl ani Sueiro ani my, *Bocabulario de pampango en romance y diccionario de romance en pampango* (1732) od Diega Begraňy a *Vocabulario de la lengua bicol* (1754) od Marcose de Lisboa. Seznam by mohl být bez problémů delší, stačilo by pouze důkladně prozkoumat obsah španělských knihoven. Pro 18. století bychom mohli například dodat ručně psaný exemplář *Vocabulario tagaloespañol* P. Tomáse Ortize. Jedna z jeho kopií je uložena v klášteře *Real Colegio de los PP. Augustinos Filipinos de Valladolid* (Španělsko), datuje se do roku 1770, stejně jako *Calepino Ylocano*, který napsal P. Vivar. Jedná se o další díla připravená k publikaci, která však nikdy nebyla vytištěna. Domníváme se, že podobně tomu je i u jiných prací 19. století, dokonce i začátku století dvacátého, jak je patrné z předchozího schématu.

Většina odborníků na dvojjazyčnou španělskou lexikografii uvedená díla nikdy pečlivě neprozkoumala, s výjimkou dvou prvních ze 17. století, a to velice omezeně. Nicméně máme zprávy o tom, že probíhá průzkum díla *Calepino ylocano o vocabulario de yloco en romance* augustiniána P. Vivara (rukop., cca. 1765) (Fernández Rodríguez 2005), které vyniká početným seznamem španělských přísloví, rčení a úsloví přeložených do jazyka iloca či ilokánština. Domníváme se, že Vivarův spis může hodně říci o soudobé španělské fraseologii a paremiologii, ale má nepatrný, či zcela nulový pedagogický význam pro duchovní, jejichž cílem bylo ovládnout ilokánštinu. Není těžké si představit značně překvapený výraz ilokánských mluvčích, když jim někdo během mše přeloží do mateřštiny například *Práce kvapná, málo platná*. Jako mnoho dalších, nebyl tento rukopis nikdy vydán.

3.3 Charakteristické rysy španělsko-filipínské lexikografie

Podle našeho názoru existují čtyři nejdůležitější charakteristické rysy této lexikografie. Měli jsme je možnost prostudovat v augustiniánské knihovně *Biblioteca del Estudio Teológico del Real Colegio de los PP. Augustinos Filipinos de Valladolid*, františkánském archivu *Archivo Ibero-Oriental de los PP. Franciscanos de Madrid* a španělské Národní knihovně v Madridu. Musíme také dodat, že nám nebylo umožněno prostudovat obsah archivu *Archivo de los PP. Dominicos de Ávila* a samozřejmě nic z toho, co se zachovalo na Filipínách. Na druhou stranu nám přístup k těmto dokumentům připadá velmi složitý.

První charakteristický rys se týká původu použitých lexikografických modelů, druhý mikrostruktury slovníkových hesel, třetí pojednává o nesymetrické makrostruktuře velké části

španělsko-filipínských slovníků, poslední se zabývá vnitřní periodizací, ke které lexikografii můžeme (vždy přibližně) přiřadit v souladu s jejím přínosem.

3.3.1 Lexikografické modely

Co se týče první charakteristiky, jeden z autorů (García-Medall 2004) nejspíše prokázal, že model pro výběr španělského lexika zmíněných klasických slovníkových děl nevycházel přímo z jedné z lexikografických prací Antonia de Nebrijy, nýbrž z prvního dvojjazyčného slovníku pro jazyk náhuatl nebo mexikana publikovaného v Americe (Alonso de Molina 1555). To platí přinejmenším pro většinu nám známých *vocabularios* ze 17. a 18. století. Jak již bylo řečeno v kapitole o *artes* a gramatikách, jde o logický důsledek toho, že španělští mniši z Filipín nuceně strávili někdy i mnoho let v Novém Španělsku. Nebo přesněji – museli každopádně přejít mexickou zem, aby se mohli nalodit na galeonu do Manily. Tato hypotéza se navíc shoduje se známkami propojeného gramatického popisu, jak ji navrhuje Ridruejo (2001).

3.3.2 Morfém jako slovníkové heslo

K druhému, více technickému bodu je třeba dodat, že nejdůležitější inovací těchto filipínských slovníků je, zcela poprvé ve španělské lexikografii, zavedení slovní analýzy podobné rozboru základních větných členů americké strukturní lingvistiky počátku 20. století. Každé heslo ve filipínském jazyce ve skutečnosti odpovídá dále nedělitelné jednotce, v tomto případě je tedy třeba mluvit o morfému jednou lexikálním, jednou gramatickým. A to nezávisle na tom, zda takové heslo je nebo není ve zmíněném jazyce reprezentováno lexikální jednotkou, tedy zda se jedná o morfém či slovo. Španělští misionáři tedy nakonec před evropským pojetím slova jako psychologické skutečnosti upřednostnili jednotku morfematickou, kterou při popisu slovní zásoby filipínských jazyků nepochybně nazývali „kořen“ nebo „částice“. Důvod takové politiky je třeba hledat v aglutinační struktuře filipínských jazyků, ve které může za použití adekvátní morfologie jakýkoliv lexikální morfém (a mnohé morfémy gramatické) změnit gramatickou kategorii (či slovní druh), aniž by došlo k většímu omezení možného paradigmatu. Jde o velice rozumný pokus o systematizaci obrovské morfologické přelétavosti tolik vlastní aglutinačním jazykům, ve kterých druh závisí na morfologii, ne naopak. Tuto strategii lze zpozorovat již v *Parte Segunda* (tagalština-španělština) prvního dochovaného slovníku od bratra Pedra de San Buena

Ventury (1613), který byl celá tři staletí součástí lexikografické tradice na ostrovech.

3.3.3 Nesouměrnost ve stavbě slovníků

Již jsme zmínili, že pro *vocabularios* je na rovině makrostruktury typická zjevná asymetrie, kterou je možné pozorovat během 17. a 18. století. Údaje o jednom z jazyků (ať již o španělštině nebo filipínském jazyku) nikdy nejsou stejně rozsáhlé jako jejich protějšek. U prvního tištěného slovníku od Pedra de San Buena Ventura (1613) zabírá část španělština-tagalština 85 % celkového obsahu díla. Oproti tomu část tagalština-španělština, která zaplňuje zbylých 15 %, tvoří pouhý glosář ekvivalentů postrádající dokonce i gramatické údaje. Ten samý případ je *vocabulario* Alonsa de Méndry pro jazyk bisaya (1637[2004]), byť je uspořádání opačné (bisaya-španělština 85 %, španělština-bisaya 15 %). Často je třeba čekat do devatenáctého století na reedice a nová vydání klasických děl ze 17. století, aby se navrátila určitá symetrie délky jednotlivých částí. Jako například u práce *Vocabulario bisaya-español* výše zmíněného autora (1637 [2004]), ve které se část španělština-bisaya dočkala významnějšího doplnění až roku 1841 díky práci P. Juliána Martína. Tento bratr obohatil zmíněný oddíl o téměř 12000 hesel, k práci využíval tehdy nejnovější vydání slovníku *Diccionario* Španělské královské akademie z r. 1832 (Regalado Trota 1998). Zatímco dvojjazyčná lexikografie v Americe projevila velice brzy (již v 16. století) sklon k vyváženosti v dvojitěm díle Alonsa de Moliny (1555 španělština-náhuatl a 1571 nahuatl-španělština (Galeote 2002-2003), na Filipínách tento zásadní nepoměr pokračuje až do 19. století. Duchovní se nepochybně až do 19. století nepokusili vytvořit ucelený systém výuky španělštiny pro filipínské mluvčí.

3.3.4 Rozdílné řazení slovníků

Dalším objevem je, že zatímco františkáni a další řády vycházeli z hlavního uspořádání španělština-filipínský jazyk, jako Pedro de San Buena Ventura pro tagalštinu (1613) a také Alonso de Molina r. 1555 pro náhuatl v Novém Španělsku, augustiniáni a členové ostatních řádů dělali přesný opak – přikládali větší důležitost oddílu filipínský jazyk-španělština. Důvod může být pedagogický nebo je ho snad třeba hledat v důležitých vnějších okolnostech. K roku 1630 se v Manile překládá do španělštiny dílo zpracované jezuitou sídlícími v Japonsku, anonymní *Vocabulario da Lingua de Iapam com a declaração em Portugues, feito por algvns Padres e Irmãos da Companhia de Ies*. Tuto práci, vydanou

v Nagasaki r. 1603 a 1604, přeložil do španělštiny společně s ostatními duchovními nejspíše P. Ezquivel. Zmíněný slovník obsahoval „pouze“ japonsko-španělský oddíl o rozsahu více než 32000 hesel, dvojnásobek toho, co nalézáme v díle San Buena Ventury (1613), kde část španělština-tagalština nepřesahuje 16000 hesel.

Model portugalských jezuitů nejspíše vytvořil ve španělsko-filipínské lexikografii dvojí tradici, která se rozvíjela až do začátku 20. století: a) první vychází z lexikografie Antonia Nebriji prostřednictvím díla Alonsa de Moliny (1555). Řídí se jí San Buena Ventura (1613) i mnoho mnichů popisujících tento a jiné jazyky a převažuje v ní oddíl španělština-filipínský jazyk; b) druhá byla odvozena z lexikografického díla inspirovaného v *Calepino* z Lyonu nebo Paříže od roku 1570 do r. 1585, skrze trojjazyčný slovník *Dictionarium Latino Lusitanicum, ac Iaponicum ex Ambrosii Calepini volumine depromptum...*(1595), na jehož základu vznikl r. 1603 a 1604 dvojjazyčný japonsko-portugalský slovník přeložený do španělštiny roku 1630 v Manile (Maruyama 2004, s. 143-146). Převažuje v něm oddíl filipínský jazyk-španělština. Tímto modelem se, mezi mnoha dalšími, řídili augustiniáni jako Méntrida (1637) pro bisaya, Tomás Ortiz (1770 [1726]) pro tagalštinu, P. Vivar (cca. 1765) pro ilokánštinu (Hernández 1998), dokonce i jezuita P. Bergaño (1732) pro pampango. Pokud se prokáže, že například gramatická terminologie pro filipínská kauzativní slovesa (*facere facere*), je inovace převzatá od portugalských gramatiků, bude to pro nás jasným znamením, že si obě evropské gramaticky popisné činnosti Pyrenejského poloostrova navzájem vypomáhaly (jak v *Artes* tak *Vocabolarios*), abychom postihli alespoň část popisu některých asijských jazyků.

3.3.5 Periodizace

Čtvrtou z popisovaných charakteristik španělsko-filipínské lexikografie (1613–1910) je podle nás možnost ji rozdělit z hlediska periodizace na tři etapy.

3.3.5.1 Klasické období (1610–1765)

První období je vymezeno klasickými španělsko-filipínskými pracemi, které se týkají některých nejdůležitějších jazyků severu a středu souostroví, jako bisaya, tagalština, pampango a ilokánština. Mohli bychom ho nazvat obdobím „klasickým“. Začíná nejspíše prvním známým vytištěným *vocabulario* (1613) a končí manuskriptem P. Vivara (cca. 1765).

Jedná se o lexikografii gramaticky málo výstižnou a značně pod úrovní *artes*

nejlepších španělských gramatiků, jako byli otec Blancas de San José (1610) pro tagalštinu, otec Francisco López (1628) pro ilokánštinu, otec Méntrida (1618[1818]) pro bisaya, otec Andrés López (1621) pro tangasinán a otec Benavente (1699) pro pampango. Tvůrci slovníků se totiž (neúspěšně) pokusili stanovit pravidla pro skládání aktivních a pasivních forem sloves těchto jazyků, ve svém pokusu ale zcela ztroskotali a již se k němu nevrátili. Například San Buena Ventura (1613) ve *Vocabulario hispano-tagalo* vyjmenovává až deset forem pro aktivum a dvanáct pro pasivum (vedle různých forem sloves *facere facere*). Bláznivý čin, který byl v rozporu s filipínskými gramatikami a z pedagogického hlediska katastrofální. Naproti tomu San José (1610) v *Arte y Reglas de la lengua tagala* rozlišoval pouze dvě aktiva – jedno s *-um-*, druhé s *mag-* a tři pasiva – s *y-*, s *-yn/-in-* a s *-an*. Podobně postupoval i Alonso de Méntrida (1637[2004]), autor, který poté, co vypracoval komplexní seznam očíslovaných forem ve svém *Vocabulario*, musel v prologu díla poznamenat, že pro neadekvátnost od svého záměru upustil, a že takové výčty nejsou k ničemu.

I přes gramatickou nepřesnost přinášejí tato díla mimořádně cenné lexikální a pragmatické informace, a to jak ohledně vyjadřování rutinního slovesného konfliktu, tak o všední rétorice filipínských kmenů, ať se již týká familiárních forem oslovování (osobní a společenský deiktický systém) či obecné frazeologie a paremiologie (García-Medall 2004; 2006). V tomto ohledu jsou pravděpodobně stejně obsáhlá jako některá soudobá španělsko-americká díla, ne-li více (srov. například Alonso de Molina (1555 a 1571) pro náhuatl, Alonso Urbano pro španělštinu, náhuatl a otomí a Ruiz de Montoya (1640[2002]) pro guaraní). Jistě není možné považovat je za glosáře, ale za zdroje větných (a někdy dialogických) informací neobyčejné hodnoty.

Španělsko-filipínské slovníky se ukazují být zjevně mnohem propracovanější na rovině mikrostruktury, než prvotní španělsko-mexické lexikografické popisy z 16. století (Alonso de Molina 1555 [2001]). Navíc přinášejí mnoho poznatků ohledně uspořádání větných členů, které v té době určitě nebyly součástí generického popisu *artes*. V jazycích jako tagalština převládá slovosled typu VSO – předchází-li nějaký větný člen slovesu, je nutné použít morfém *ay* nebo jeho alomorf *y* zdůrazněné mezi pauzami. Slovníky poskytují velmi obsáhlý korpus tohoto druhu pro vytvoření zmíněné slovosledné typologie, kterou nelze jednoduše odvodit z výkladu obsaženého v *Artes*. Navíc v některých případech poskytují více informací než gramatiky, ze kterých vycházejí, jako v případě kategorie tagalských „příslovcí“ u San Buena Ventury (1613[1994]) v protikladu se strohými informacemi, jež o ní pro tagalštinu podává San José (1610[1997]).

Podle našeho názoru jde také o nesmírně důležitá díla pro shromažďování podstatných

pragmatických informací o mezikulturním kontaktu (stycích) (García-Medall, nepublikováno), o průběhu přijímání katolictví mezi Filipínci (García-Medall, 2005), o významu překladatelství v deskriptivní práci (Sueiro Justel, 2002, s. 159-160; Paulsen, 2005) a o asimilaci španělských a indiánských výpůjček (se španělštinou jako pomocným jazykem). Stejně tak jsou nesmírně důležité pro analýzu náboženských synkretismů, kulturních nedorozumění a ideologické „manipulace“ odvozené od pozměňování významů autochtonních výrazů (Rafael 2001; Cabronell i Cotés 1999). Vzhledem k tomu, že většina jazyků popsaných španělskými misionáři jsou dodnes živými, pro velký počet mluvčích neohroženými jazyky, mohou lexikografické památky pouze usnadnit studium jim příslušejících historických gramatik a vývoj jejich slovní zásoby. Avšak výzkum těchto oblastí je dosud velmi skromný.

3.3.5.2 *Období úpadku (1770–1840)*

Druhé období, kterým rozumíme dobu zhruba mezi léty 1770 a 1840, představuje etapu úpadku španělsko-filipínské lexikografie. A to nejen kvůli nižšímu počtu vydaných děl a popsaných jazyků, ale především kvůli ekonomickým problémům, se kterými se autoři slovníků potýkali při financování svých záměrů. Ještě dnes je stále mnoho z těchto ručně psaných *vocabularios* z konce 18. století a poloviny století 19. nepublikovaných a v očekávání na finanční prostředky, díky kterým by mohly být vydány. Příčiny, pro které nebyla mnohá z těchto děl vytištěna, bývají odhalovány v jejich dosud nevydaných, velmi zajímavých prolozích. Jdou od válek s Holandskem a indiánských povstání po katastrofální stav pokladnic jednotlivých řádů a vlád. Na druhou stranu se málo lexikograficky popisují nové jazyky a někteří bratři v anonymitě pouze společně pozměňují nebo imitují díla klasického období. Nicméně i přesto se jedná o práci hodnou detailního prozkoumání, o které téměř nic nevíme.

3.3.5.3 *Období lexikografické renesance (1841–1910)*

Poslední období z devatenáctého století (1841-1910) neznamená jen modernizaci klasické lexikografie s nově rozšířenými, editovanými a vylepšenými edicemi mnoha rozličných děl (která se často v souladu s dobou místo *vocabularios* nebo *calepinos* začínají nazývat *diccionarios* (slovníky)), ale také zvyšování zájmu o zatím nepopsané filipínské jazyky. Jednalo se zejména o jazyky jižního ostrova Mindanao, pro katolíky dodnes skutečné

náboženské a kulturní hranice (v tomto období se popisovaly například manguindanao či tiruray, ale také batán, isinay a bagobo). Kromě toho sloužily za předlohu téměř soudobá vydání slovníků Královské akademie v rámci snahy o opravení nepoměru mezi jazyky, který charakterizuje španělsko-filipínskou lexikografii od počátku jejího vydávání. Pro slovník španělština-bisaya (1841) tak učinil Julián Martín, který rozšířil španělské výrazy o 12000 nových hesel vyjmutých ze slovníku *Diccionario* Královské akademie z r. 1832 a k původnímu dílu Alonsa de Métridy z roku 1637 přidal jejich ekvivalenty jazyka bisaya. Další významnou novinku představují specializované glosáře o obchodu, botanice, vojenství, laické a vojenské práci a také první seriózní pokusy o výuku španělštiny pro domorodé obyvatelstvo (které byly nepochybně značně neplodné – dodnes se mluví pouze variantou španělštiny s výraznými interferencemi z filipínských jazyků tagalština a cebuánská bisaya) v zátocě u Manily (na ústupu) a Zamboangy a na jižním ostrovu Mindanao, v místech nazývaných „chabacano“ (Quilis 2001).

A tehdy, roku 1898, Španělsko ztratilo i poslední zbytek kdysi ohromného impéria – Filipíny a Kubu. Skončila tím snad španělsko-filipínská lexikografická činnost? Nikoliv. Ještě v roce 1909, kdy Filipíny patřily USA, dokončil augustinián P. Aparicio ve španělském Valladolidu ručně psanou verzi *Diccionario general bisaya-español* (který se dochoval v původní podobě, o rozsahu více jak 1300 stran v obou jeho ohromných svazcích) a roku 1910/1914 Pedro Serrano Laktaw dopsal a nechal ve filipínské Manile vytisknout poslední španělsko-filipínský slovník (tagalština), o kterém máme zprávy. Pokud evropsko-filipínský lexikální soubor začínal roku 1521 glosářem o 150 slovech v italštině a jejich ekvivalenty v jazyce bisaya, vydaného v Evropě r. 1536 italským kronikářem Pigaffetem, výjimečným svědkem prvního obeplutí světa, je jisté, že skončil téměř o čtyři století poté v prvním desetiletí 20. století.

4. Závěry a perspektivy

Tímto jsme se pokusili popsat jedno z období španělského dvojjazyčného popisu gramatik, *artes* a lexikografie, a to i přesto, že naše nedostatky převažují nad znalostmi. Ve skutečnosti většina výše zmíněného nemusí odpovídat realitě, pokud popisovaná díla prozkoumáme podrobněji, neboť o tomto období, jež trvalo více než tři století, dosud víme velmi málo. Aby došlo ke změně současné situace, musí badatelé vyvíjet úsilí v rozličných odvětvích. Pro španělsko-filipínská lexikografická díla budou nejdůležitější ta následující:

- a) studium překladatelské adaptace specifických designátů katolicismu a evropské kultury do filipínských jazyků;
- b) politika španělských výpůjček (včetně amerikanismů) ve filipínských jazycích a jejich motivace;
- c) deskriptivní vývoj popsané slovní zásoby, eliminace kulturních archaismů a jejich substituce v různých vydáních těch samých děl;
- d) kontrastivní analýza „prologů“ ke španělsko-filipínským *vocabularios*, jak z pohledu srovnávání se španělsko-americkými slovníky, tak systematického porovnání mezi španělsko-filipínskými díly, vycházejícími z vlastní tradice;
- e) výzkum sémantických změn lexikálních jednotek od 17. století až dodnes (většina popsaných jazyků je živých, s významným počtem mluvčích (občas milióny); v mnoha případech existují velice zajímavá moderní lexikografická díla, která zpracovali filipínští, němečtí a severoameričtí vědci s angličtinou jako nástrojem pro dvojazyčné srovnávání (Zorc 1991a a 1991b).

Ke všemu předešlému lze přistupovat diachronicky v rámci jedné lingvistické tradice. Lze například prozkoumat *vocabularios* a slovníky jazyků jako tagalština, bisaya nebo pampango během celého historiografického období. Ale také je možné tradici pojmout s přihlédnutím k vlivům, které ji ovlivňovaly napříč různými lexikografickými tradicemi (tedy lexikografická kompetence, jež se dělila mezi různými řády a autory, např. mezi augustiniány a františkány). Pokud jde o *artes* a gramatiky i *vocabularios* a slovníky, považujeme za důležité neodkladně zahájit konkrétní studium a kritické vydávání španělsko-filipínské lingvistické historiografie. K tomu by bylo navíc vhodné připojit další výsledky dodatečné a překladatelské praxe (do cizího jazyka) při zpracování zmíněných gramatik a slovníků, tedy katechismů a dalších náboženských děl přeložených do těchto jazyků.

Bibliografie

Primární literatura

Anonymní (1603 a 1604). *Vocabulário da Lingoa de Iapam com a declaração em Portugues, feito por algvns Padres e Irmãos da Companhia de Iesu*. Com licença do Ordinário & Superiores, Nangasaqui: no Collegio de Iapâm da Companhia de Iesvs. Anno 1603 (a Suplemento z 1604).

Anonymní (1630). *Vocabulario de Iapon declarado primero en portugues por los padres de la Companhia de IESUS de aquel reyno y agora en Castellano en el colegio de [...] y horas de Manila, por Tomas Pinpin y Domingo Magau[h]ua*.

Anonymní (1892). *Observaciones gramaticales sobre la lengua tituray (Por un Padre misionero de la Companhia de Jesús)*, Manila, Imprenta de M. Pérez.

Aparicio, José (1909, rukop.). *Diccionario general bisaya-español compuesto por el P. gustino de la Provincia de Filipinas del Santísimo Nombre de Jesús*, Valladolid

Benavente, Álvaro de (1699, rukop.). *Arte de lengua pampanga compuesto por el Ylmo y Revsmo. Sr. Dn. Fr. del Orden de N.P.S. Agustín [...]*. Convento de Bacolor Dedicado a N.R.P. Fr. Francisco de Zamora del mismo orden, Provincial por segunda vez de nuestra Provincia y Prior que fue de nuestro convento de Guagua.

Bergaño, Diego (1729). *Arte de la lengua pampanga compuesto por el P. lector Fr. de el Orden de los hermitaños de nuestro Padre San Agustín*. Manila, Imprenta de la Companhia de Iesus, por Don Sebastian Lopez Sabino.

Bergaño, Diego (1732). *Bocabulario de Pampango en Romance y diccionario de romance en pampango [...]*, vytištěno v Manile: v Convento de Nuestra Señora de los Angeles. Año de 1732.

Claver, Martín (1637). *Practica breve de la lengua bisaia, y Reglas para sabella hablar, por fray Martin Claver*, Religioso de la Orden de San Agustin Nuestro Padre y Prior del Convento de Panay.

Coronel, Francisco (1621[rukop., 1677]). *Arte y Reglas de la lengua pampanga. Compuesto por el Padre Predicador Fr., del Orden de N.P.S. Agustin y Prior Ministro del Convento de Macabebe*.

Encina, Francisco de la (1760). *Arte de la lengua bisaya zebuana*.

Ezguerra, Domingo (1663[1747]). *Arte de la lengua bisaya de la Provincia de Leyte...tiene enxeridas algunas advertencias de la lengua de Zebú, y Bool: las de Zebú señaladas con la letra A. y las de Bool con la letra B. y juntamente algunos adverbios con su uso para hablar con elegancia*.

Fausto de las Cuevas, José María (anonymní 1690[přetisk z 1826 y 1862]). *Arte nuevo de la lengua Ybanag: Embellecida con un índice y unas tablas-mapas de los derivados de los nombres y verbos de Ibanag*. Por, O.P., Manila, Imprenta Amigos del País.

Juanmartí, Jacinto (1892). *Gramática de la lengua de maguindanao según se habla en el*

centro y en la costa sur de la isla de Mindanao, Manila, Amigos del País.

López, Andrés (1690). *Arte de la lengua pangasinan. Compuesta por el R.P.Fr. Fr. del Orden de Predicadores. Dedicada al M. R. P. fr. Bartholome Marron de dicha Orden, [...] v Colegio y Universidad de Santo Thomas de Aquino. Por el capitán Don Gaspar de los Reyes.*

López, Francisco (1628). *Arte de la lengua Yloca, compuesto por el Padre Fr. ____ del orden de N. P. S. S. Aug[usti]n*, con las licencias de los supervisores en Manila en la Compañía de Iesus por Ramiro de Penafort. Año 1628.

Magdalena, Agustín de la (1679). *Arte de la lengua tagala sacada de diversas Artes por fr. Religioso Descalzo del Señor S. Diego Coprocurador General de la Provincia de S. Gregorio de las islas Filipinas con licencia v Mexiku*, od Francisco Rodríguez Lupercio z r. 1679.

Méntrida, Alonso de (1618[1818]). *Arte de la lengua bisaya hiliguayna de la isla de Panay compuesto por el Fr. de la Orden de San Agustin*, vytištěno v Manile, Imprenta de Don Manuel Menije por Don Anastacio Gonzaga. Año de 1818.

Méntrida, Alonso de (1637[1841]). *Diccionario de la lengua bisaia hiligueyna y haraia de la Isla de Panay compuesto por el N. R. P. Fr. []*. En la imprenta de D. Manuel y de D. Félix Dayot, por Tomás Oliva, Año de 1841 (druhou část rozšířil Julián Martín o 18000 nových španělských termínů a jejich protějšků v jazyce bisaya).

Méntrida, Alonso de (1637[2004]). *Vocabulario de la lengua bisaya, hiligueyna y Baraya de la isla de Panay y Sugbú y para las demás islas*. Edición, transcripción y estudio de Joaquín García- Medall, Valladolid, Universidad de Valladolid/IIIEIP-Uva.

Molina, Alonso de (1555[2001]) *Aquí comienza un vocabulario en la lengua castellana y mexicana*, Mexiko, por Juan Pablos. Edición facsimilar y estudio preliminar de Manuel Galeote, Málaga, Analecta Malacitana.

Ortiz, Thomas (1740) *Arte y reglas de la lengua tagala*, Sampaloc, Convento de Nuestra Señora de Loreto, año de 1740.

Ortiz, Thomas (rukop., 1770[1726]) *Vocabulario tagalo español que contiene muchas composiciones locuciones y Frases Tagalas Explicadas a la letra en Español. Por el M. R. P. L. F[ray] Es Provincial des esta Provincia del Smo. Nom[bre] de Iesus del Orden de N. P. S. Aug[usti]n de Philippinas y P[rio]r del Conuento de N[uest]ra Señora de Guadalupe. Dedicado A S[an] Ioseph profugo en Aegypto Padre Putativo de Iesus y Esposo Fidelissimo de Maria. Pro salute enim uestra misit me Deus ante uos in Aegyptum. Venite ad me omnes & ego dabo vobis panem de Caelorum*. En el Conv[en]to de N[uest]ra Señora de Guadalupe. Dia del Triumpho de la Cruz. 16 del mes de Iullio de 1726 años.

Urbano, Alonso de (1990[1605]) *Arte breve de la lengua otomí y vocabulario trilingüe español-náhuatl-otomí*. Edición facsimilar de René Acuña, México, UNAM.

Ruiz de Montoya, Antonio (2002[1640]). *Vocabulario de la lengua guaraní*, transcripción y transliteración de Antonio Caballos. Introducción por Bartomeu Meliá, s.j.

Sanagustín, Gaspar de (1703[1879]). *Compendio del Arte de la lengua tagala por el Padre, religioso del mismo orden, comisario del Santo Oficio, visitador de esta provincia de*

Filipinas y Prior del Convento de Tambobong, 3º edición, Manila, Imprenta de "Amigos del País".

San Buena Ventura, Pedro de (1613[1994]). *Vocabulario de lengua tagala, el romance castellano puesto primero. Primera y Segunda Parte. Por fray*, en la noble villa de Pila, por Thomas Pinpin y Domingo Loag, año de 1613. Ed. facsimilar. Valencia: Paříž-Valencie.

San José, Francisco de (1610[1997]). *Arte y Reglas de la Lengua Tagala. Por el Padre F. de Orden de S. Domingo Predicador General en la Provincia de N. Señora del Rosario de las Islas Filipinas*. En el Partido de Bataan. Por Thomas Pinpin Tagalo, Año de 1610. Edición facsimilar de A. Quilis, Madrid, AECL.

Serrano Laktaw, Pedro (1910[1914]). *Diccionario tagalog-hispano*, Manila, Imprenta y litografía de De Santos y Bernal.

Totanes, Sebastián de (1745). *Arte de la lengua tagala y manual tagalog para la administración de los Santos Sacramentos, que de orden des sus superiores compuso Fray, Hijo de la Apostolica, y Seraphica Provincia de S. Gregorio Magno*. Impresso en la Imprenta del vso de dicha Santa Provincia, sita en el Convento de Nra. Señora de Loreto en el pueblo de Sa[m]paloc Extramuros de la ciudad de Manila. Año de 1745.

Vivar, Pedro (ca. 1765, rukop.). *Calepino Ylocano o vocabulario de yloco en romance compuesto por diferentes Padres Ministros antiguos, diestros en este ydioma y vltimamente corregido y añadido según lo que ahora se vsa y de vltima mano, por el Padre Fray....., de la Orden de Nuestro Gran Padre San Agustin Ministro de esta Provincia, Visitador, que ha sido de ella, Examinador Synodal de este Obispado de Nueva Segovia y Prior Vocal del Convento de Bantay*.

Sekundární literatura

Acero Durántez, Isabel (2003). "La lexicografía plurilingüe del español", en Medina Guerra, Antonia M. (coord.): *Lexicografía española*, Barcelona, Ariel Lingüística, s. 175-204.

Constantino, Ernesto (1971). "Tagalog and Other Major Languages of the Philippines", en Sebeok, Thomas (ed.): *Current Trends in Linguistics 8. Linguistics in Oceania I*, The Hague, Mouton, s. 112-54.

De Riquer, Isabel (1999). "Introducción", en Antonio de Pigafetta (1536[1999]) *El primer viaje alrededor del mundo. Relato de la expedición de Magallanes y Elcano*, Barcelona, Ediciones B, s. 9-68.

Fernández Rodríguez, Rebeca (2006). *Traducción y lexicografía bilingüe: el calepino ilocano en romance del padre agustino fray Pedro de Vivar (rukop. Ca. 1765)*, Universidad de Valladolid. Tesina de Licenciatura inédita.

Galeote, Manuel (2002-2003). "Alonso de Molina, el *Nebrija de las Indias*: su labor lexicográfica", *Boletín de Filología*, XXXIX, s. 399-412.

García-Medall, Joaquín (2004). "Notas de lexicografía hispano-filipina: el *Bocabulario de lengua bisaya, hiligueyna y Baraya de la isla de Panay y Sugbu y para las demas islas*, de fray

Alonso de Méntrida, O.S.A. (ca. 1637)", In: Zwartjes, Otto y Even Hovdhaugen (eds.): 2004, s. 201-32.

García-Medall, Joaquín (2005). "Adaptaciones hispano-filipinas según los vocabularios bilingües y otras fuentes históricas (siglo XVII)", In: Moriyón, Carlos (ed.): *Día Europeo de las lenguas*, Valladolid, CDRom.

García-Medall, Joaquín (2006). "Fraseología del conflicto verbal e ironía en tagalo y en bisaya (siglo XVII)", In: García-Medall, Joaquín (ed.): *Fraseología e ironía. Descripción y contraste*, Lugo, Axac, s. 26-43.

García-Medall, Joaquín (nepublikováno). "Competencia y evolución en la lexicografía bilingüe hispano-filipina", In: Pérez Pascual, José Ignacio (ed.): *Actas del I Congreso Internacional de Lexicografía Hispánica*, Madrid, Gredos.

García-Medall, Joaquín (nepublikováno). "Morfología de los *artículos de los nombres propios* en la historiografía lingüística hispano-filipina de los siglos XVII y XVIII", en Zwartjes, Otto y Emilio Ridruejo (eds.): *IV Internacional Conference on Missionary Linguistics*, Amsterdam, John Benjamins.

Hernández, Policarpo F. (1998). *The Agustinians in the Philippines*, Makati, Colegio San Agustín.

Maruyama, Toru (2004). "Linguistic Studies by Portuguese Jesuits in Sixteenth and Seventeenth Century Japan", In: Zwartjes, Otto y Even Hovdhaugen (eds.): *Missionary Linguistics/ Lingüística misionera*, Amsterdam/Filadelfie, John Benjamins, s. 141-160.

Newell, Leonard E. (1991). "Philippine lexicography: the state of the art", *International Journal of Sociology of Language* 88, s. 45-57.

Paulsen, Aarvig Kristine (2005). *Los problemas de la traducción y principios traductológicos en la lingüística misionera hispánica (siglos XVI-XVIII): Un estudio comparativo entre la gramática del quechua de Ivan Roxo Mexia y Ocon y la gramática del pampango de Diego Bergaño*, Varen, Universidad de Oslo. Tesina de licenciatura no publicada.

Quilis, Antonio (1982). "El Arte y Reglas de la lengua tagala", *Nueva Revista de Filología Hispánica* 31, s. 1-24.

Quilis, Antonio (1992). *La lengua española en cuatro mundos*, Madrid, Mapfre.

Quilis, Antonio (1997). *Fray Francisco de San José, Arte y Reglas de la lengua tagala. Estudio y edición*, Madrid, Ediciones de Cultura Hispánica.

Quilis, Antonio (1998). "Los estudios sobre las lenguas americanas y filipinas en los siglos XVI y XVII", In: Andrés-Suárez, Irene y Luis López Molina (coords.): *Estudios de Lingüística y filología españolas. Homenaje a Germà Colón*, Madrid, Gredos, s. 405-413.

Quilis, Antonio (2001) "El español y las lenguas autóctonas de filipinas", In: Losada Durán, José Ramón (ed.): *Actas del I Congreso Internacional de lingüística contrastiva, bilingüismo, traducción e a súa aplicación ó ensino das linguas*, Vigo, Servicio de Publicacións, s. 1- 21.

Rafael, Vicente L. (2001). *Contracting Colonialism. Translation and Christian Conversion in Tagalog Society under Early Spanish Rule*, Durham y Londres, Duke University Press.

- Regalado Trota, José (comp.) (1998). *Obras clásicas de las lenguas indígenas de Filipinas*, Madrid, Fundación Histórica Tavera-Digibis-Mapfre Mutualidad (CDRom).
- Revert, Vicente et al. (2001). *Glotonimia*, Valencia, Universitat de València.
- Ridruejo, Emilio (2001). "Las primeras descripciones gramaticales de las lenguas filipinas (s. XVII)", en Calvo Pérez, Julio (ed.): *Contacto interlingüístico e intercultural en el mundo hispánico*, Valencia, Universitat de València, vol. 2, s. 529-553.
- Ridruejo, Emilio (2003). "Las primeras gramáticas del náhuatl y el proceso de gramatización de las lenguas filipinas", In: Ridruejo, Emilio y Mara Fuertes (coords.): *I Simposio Antonio Tovar sobre Lenguas Amerindias*, Tordesillas (Valladolid), IIEIP-UVa, s. 117-139.
- Ridruejo, Emilio (2004). "La primitiva tradición gramatical sobre el pampango", en Zwartjes, Otto & Even Hovdhaugen (eds.): *Missionary Linguistics/ Lingüística misionera*, Amsterdam/Filadelfie, John Benjamins, s. 179-200.
- Sánchez Fuertes, Cayetano (1994). "Valor histórico y lingüístico de un importante incunable hispano-filipino", en Pedro de San Buena Ventura (1613[1994]) *Vocabulario de lengua tagala. El romance castellano puesto primero*, Pila, Thomas Pinpin y Domingo Loag. Ed. Facsimilar: Valencia, Paříž-Valencie, s. 7-16.
- Schachter, Paul (1987[2000]). "Tagalog", In: Comrie, Bernard (ed.): *The World's Major Languages*, Londýn. Routledge, s. 936-58.
- Schachter, Paul y Fe de Otones (1972). *Tagalog Reference Grammar*, Los Angeles, University of California Press.
- Spitz, Walter L. (2001). *Hiligaynon/ Ilonggo*, Mnichov, Lincom Europa.
- Sueiro, Joaquín (1997). "La lingüística colonial y misionera española: el Archivo de los PP. Agustinos Filipinos de Valladolid", *Romanistik in Geschichte und Gegenwart* 3, Hamburg, Buske, s. 213-40.
- Sueiro, Joaquín (2002a). "Fray Andrés López, un teórico de la traducción del siglo XVII en la lingüística española en Filipinas", In: Sánchez Trigo, Elena y Óscar Díaz Fouces (eds.): *Traducción & Comunicación*, vol. 3, Vigo, Universidade de Vigo, Servicio de Publicacións, s. 125- 162.
- Sueiro, Joaquín (2002b). "La traducció i la interpretació en la colonització espanyola de les Filipines (segles XVI-XIX)", In: Díaz Fouces et al. (eds.): *Traducció i dinàmica sociolingüística*, Barcelona, Llibres de l'Índex, s. 261-293.
- Sueiro, Joaquín (2003). *Historia de la lingüística española en Filipinas (1580-1898)*, Lugo, Axac.
- Zwartjes, Otto y Even Hovdhaugen (eds.) (2004). *Missionary Linguistics/ Lingüística misionera*, Amsterdam a Filadelfie, John Benjamins.
- Zimmermann, Klaus (2004). "La construcción del objeto de la historiografía de la lingüística misionera", In: Otto Zwartjes y Even Hovdhaugen (eds.): *Missionary Linguistics/ Lingüística misionera*, John Benjamins, Amsterdam/Filadelfie, s. 7-32.
- Zorc, David Paul (1991a). "Tagalog Lexicography", en Haussman, Franz Josef et al.

(eds.): *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*, vol. III, Berlin a New York. Walter de Gruyter, s. 2568-2570.

Zorc, David Paul (1991b). "Lexicography of Other Philippine Languages", In: Haussman, Franz Josef et al. (eds.): *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*, vol. III Berlin a New York: Walter de Gruyter, s. 2571-2573.

3. Komentář

3.1 Překladatelská analýza výchozího textu

V této kapitole bude provedena překladatelská analýza nejpodstatnějších složek překládaného komunikátu, ve které bude její autor vycházet z různých koncepcí. Pro stylistické zařazení textu, tedy určení stylových faktorů a funkčního stylu bude pro svou komplexnost a přehlednost použit zejména výklad Marie Čechové (2003). Určení základních funkcí komunikátu proběhne na základě výkladu Romana Jakobsona. Vymezení faktorů – vně a vnitrotextových –, které se podílejí na utváření textu, se bude opírat o metodologii Christiane Nordové (1991). Bude-li v následující analýze odkazováno k překladu, bude v závorce použita zkratka O a číslo příslušné strany, pro překlad potom zkratka P a číslo stránky práce.

Na úvod je třeba zmínit jistou zvláštnost tohoto typu textu. Jak uvádí Rabadán (1991, citováno podle Králové 2011), překlady s jazykovou tematikou mají jistá specifika. Jde zejména o problémy při metajazykové komunikaci zapříčiněné nesouměřitelností odlišných jazykových systémů. Rosa Rabadán (2011, s. 69, parafrázováno podle Králové 2011) pak dokonce rozpracovává metodologii, jak tyto konkrétní metajazykové jevy převádět. Problematika metajazykového převodu se projevila také v překladu, neboť španělština a čeština jsou v mnoha ohledech jazyky značně odlišné. Například ve výběru sponových sloves, která se ve španělštině liší od těch českých (O, 4).

Rabadán (1991, citováno podle Králové 2011) upozorňuje také na to, že rozdíly v lingvistických textech vycházejí i z odlišných teoretických a metodologických východisek a to jak jazykových, tak kulturních. Proto například španělského lingvistického čtenáře nemůže překvapit, že si mniši vybrali za gramatický model dílo Antonia de Nebrijy a vycházeli při svých popisech z gramatiky latinské. Pro (byť poučeného) českého čtenáře však zdaleka o fakta samozřejmá nejde, neboť při lingvistických popisech bude vycházet ze zcela jiných předpokladů.

3.1.1 Překladatelská zakázka

Aby byl překlad vybraného textu co nejvíce autentický, bylo pro něj stanoveno imaginární překladatelské zadání. Toto zadání je pro proces převodu velice důležité, neboť se dle něho odvíjí jeho metoda a jednotlivá překladatelská řešení. Při překladu se vycházelo z předpokladu, že text byl zadán jako zakázka od imaginárního zadavatele, kterým byl

vzhledem k povaze textu¹, tedy komunikátu s lingvisticko-kulturní tematikou, Časopis pro moderní filologii. Na základě prostudování starých čísel zmíněného periodika můžeme konstatovat, že v českém prostředí je tento časopis asi nejpravděpodobnějším a nejvhodnějším zadavatelem zakázky. Časopis pro moderní filologii vychází dvakrát ročně a zabývá se hlavními evropskými ale i okrajovými světovými jazyky, publikuje vědecké studie i rozhledové články a objevují se v něm mimo jiné i příspěvky o španělštině a lexikografii. U českého příjemce textu tedy lze očekávat pokročilejší znalost lingvistického pojmosloví a evropských kulturních reálií, navíc vzhledem ke kontrastivní povaze řady příspěvků i orientaci v této oblasti.

3.1.2 Vymezení stylových faktorů a funkčního stylu komunikátu

Základním krokem ke stylistickému určení textu je vymezení stylových faktorů komunikátu. Tyto faktory komunikační situace „rozhodují jak o pohybu na ose spisovnost – nespisovnost, tak o celkovém utváření textu“². Pro překládaný text budou (podle Králové, 2012) určeny základní z těchto faktorů (objektivních). Překládaný text je komunikát psaný – příjemci je informace předávána skrze text; připravený – vytvoření textu předcházela řádná příprava, která se odráží v propracovanosti na úrovni tématické, stylistické, lexikální i syntaktické; veřejný – je dostupný jak na internetu, tak v tištěné podobě; nevázaný na komunikační situaci – text je relativně nevázaný a nadčasový (viz 3.1.4.5), bez problému mu lze rozumět i po delším čase po jeho vydání, a nociální, tedy s jasným cílem.

Pro stanovené základní koncepce překladu je velmi důležité určení funkčního stylu komunikátu, neboť každý z těchto stylů má své charakteristické vyjadřovací prostředky a kompozici. Funkční styl se vymezuje na základě převažující funkce textu a dominantního objektivního stylového faktoru. Podle výběru tématu, kompozice a použitých jazykových a stylistických prostředků lze text originálu bezesporu zařadit mezi texty odborné. Čechová tyto komunikáty vymezuje jako jazykové projevy, „jejichž funkcí je formulování jasného a relativně úplného sdělení s dominující pojmovou složkou“³, tato funkce je pak celkově označována jako odborněsdělná.

Jednotlivé rysy odborného stylu jsou v textu bohatě zastoupeny (podrobněji budou tyto prvky popsány v příslušných kapitolách 3.2). Text je velice pečlivě horizontálně a vertikálně členěn. Lepší kohezi napomáhají konektory a textové orientátory. Použitá slovní zásoba i syntax odpovídá stylu – převažuje spisovný jazyk, výrazná pojmovost, používání

¹ Pro lepší představu bylo vybráno periodikum již existující, aby bylo možné co nejkonkrétněji řešit jednotlivé zejména kulturní rozdíly mezi dvěma jazykovými prostředky.

² Králová 2012, s. 9

³ Čechová 2008, s. 208

odborné terminologie a ustálených slovních spojení. Stejně tak je text odpovídající i z hlediska syntaktického, vyskytují se v něm komplikovanější a komplexnější větné celky. V textu také lze najít mnohé příklady intertextovosti, jednoho ze základních stavebních prvků tohoto funkčního stylu. Autor se často odkazuje na výzkum jiných soudobých badatelů a na historická díla španělských misionářů. Komunikát obsahuje rovněž prvky metaliterární, tedy místa, v nichž komunikát odkazuje k sobě samému.

Z hlediska diferenciací odborných jazykových projevů odpovídá komunikát stylu textů vědeckých. Tyto texty přinášející „nové nebo zcela nově pojaté myšlenky, se obrací k poučenému vnímateli, odborníku v dané oblasti“⁴. Danou definici rozhodně můžeme uplatnit i na rozebírané dílo – autor přináší nové poznatky v oboru a dělá návrhy a předpoklady ohledně výzkumu filipínsko-španělské misionářské lingvistiky, zároveň se obrací k publiku, od kterého v dané oblasti očekává požadované znalosti.

V textu je zastoupen zejména slohový postup výkladový, příznačný pro tento typ komunikátů. Podle Čechové (2008, s. 109) takový postup slouží k zachycení vnitřních souvislostí a složitých vztahů mezi sděleními a objektivnímu zachycení existujících vazeb. V textu se vyskytuje také postup popisný např. při výčtu jazyků (O, 7).

3.1.3 Funkce komunikátu

Za dominantní funkci komunikátu můžeme určit funkci informativní. Hlavním cílem textu je příjemci sdělit informace o pojednávaném tématu a nastínit mu jeho základní rysy. Adresát se dovídá o základních rysech španělsko-filipínských děl a jejich zevrubnou historií. V některých případech by se také dalo hovořit o funkci apelativní, neboť autor vybízí k změně současného stavu bádání o dané problematice a vyjadřuje politování nad jejím relativním opomíjením – viz například konec odstavce podkapitoly 2.4 (O, 6).

3.1.4 Faktory vnětextové

3.1.4.1 Vysílatel

Autorem textu je Dr. Joaquín García-Medall Villanueva, vysokoškolský učitel působící na fakultě translatologie v Sorii, jejímž je spoluzakladatelem, pod univerzitou ve Valladolidu. Kromě překladatelské činnosti se věnuje lingvistice, se specializací na pragmatické problémy. Ve své výzkumné činnosti se věnuje zejména filipínsko-španělské lexikografii. A to nejen jejímu teoretickému průzkumu, ale také aktivní účasti při novém vydávání těchto děl. Patří mezi průkopníky v této oblasti. Momentálně autor pracuje na vydání francouzsko-vietnamského slovníku.

⁴ Čechová 2008, s. 223

Osobu autora v tomto případě lze ztotožnit s vysílatelem textu.

3.1.4.2 *Intence vysílatele*

V souvislosti s kategorií vysílatele je třeba zmínit také jeho intenci. Vzhledem k tomu, že autor uvádí stručnou charakteristiku a periodizaci popisované problematiky, jako hlavní záměr bychom mohli určit nastínění tématu čtenáři. Z textu vyplývá, že téma španělských gramatik a slovníků není příliš známé, autor se nejspíše snaží čtenáře seznámit se některými jejími důležitými a zajímavými rysy a stručnou historií. Druhotnou, méně zřetelnou, avšak pro překlad velmi důležitou intencí, je snaha o probuzení zájmu o popisovanou problematiku a pobídnutí k novému bádání a rozšíření znalostí.

3.1.4.3 *Adresát*

Článek je určen pro relativně užší čtenářský okruh. Jeho primárními adresáty jsou překladatelé a tlumočníci, lingvisté či čtenáři zabývající se o problematiku translatologie, tedy spíše čtenáři z akademického prostředí. Jelikož jde o značně konkrétní skupinu, je očekávána znalost terminologie a reálií zejména z oblasti lingvistiky a překladu. Autor nejspíše předpokládá čtenáře seznámené s někdy i komplikovanějšími lingvistickými pojmy, neboť téměř nejsou v textu vysvětlovány např. *exogramatizace* aj. S výjimkou některých španělských reálií, které by mohli nešpanělskému čtenáři činit problémy, není text primárně zaměřen na španělské adresáty, a to díky výše zmíněné nadčasovosti a výběru tématu.

3.1.4.4 *Médium a místo*

Překládaný text je publikován v překladatelském a tlumočnickém časopisu fakulty překladatelství v Sorii univerzity ve Valladolidu, *Herméneus*. V tomto periodiku jsou otiskovány různé teoretické a praktické příspěvky týkající se zmíněných dvou oborů. *Herméneus* vychází jednou ročně a je jak ke koupi v tištěné podobě tak ke stažení zdarma.⁵ Vzhledem k jeho elektronické dostupnosti jde o zdroj, který je teoreticky přístupný komukoliv s přístupem k internetu. Pro analýzu textu je důležité, že komunikát je v rámci periodika článkem samostatným a tvoří část vyššího celku, lze jej tedy vnímat zcela odděleně od ostatních příspěvků.

Příspěvek je vydán ve Španělsku, tato skutečnost však výrazněji nezasahuje do zpracování textu. Reálií vázaných na zemi vzniku není mnoho, proto lze faktor místa označit jako málo důležitý.

3.1.4.5 *Čas*

Z hlediska překladu analyzovaného textu je důležité brát v úvahu také faktor časový.

⁵ Dostupné na <http://www5.uva.es/hermeneus/>

Text je publikován roku 2007, z hlediska jazykového ani stylistického tedy nejde o text nijak vzdálený. Avšak je v něm několikrát zmíněna soudobá situace výzkumu filipínsko-španělské historiografie. S přihlédnutím k faktu, že je text hypoteticky překládán o osm let později, stav vývoje se do té doby mohl změnit. Tuto situační vázanost překladatel nijak nezměnil a pro online nedostupnost dokumenty označené jako „en prensa“/nepublikováno ponechal s tímto údajem. Je samozřejmé, že pokud by byl překlad skutečně publikován, bylo by třeba tato díla dohledat a řádně odcitovat.⁶

3.1.5 Faktory vnitrotextové

3.1.5.1 Téma a obsah

Základní téma komunikátu tvoří španělsko-filipínský kodifikační překlad. Téma prostupuje celý komunikát a je rozděleno na dva velké celky – *artes*, gramatiky a *diccionarios*, slovníky a *calcepinos*, které jsou dále specifikovány v řadě podkapitol. Tak například v kapitole o *diccionarios* po úvodní podkapitole následují podkapitoly o produkci, charakteristikách a periodizaci španělsko-filipínské lexikografie, jež jsou dále členěny na další podkapitoly. Informace jsou v práci často prezentovány stylem od obecného ke konkrétnímu, tzn. jsou obecně předeslána témata, většinou formou výčtu a s odkazem na jiné autory, jež jsou v textu později konkretizována a rozebrána. Taková struktura usnadňuje orientaci v textu, neboť je čtenáři sděleno, jaké podkapitoly budou následovat. Téma je zachováno v celém komunikátu, autor z něj nijak nevybočuje. Byť mohou být některé informace zprvu nejasné, autor se k nim později vrací a vysvětluje je⁷. Pro dokonalé pochopení je tedy nutné přečíst text pozorně až do konce.

3.1.5.2 Presupozice

K presupozicím, předpokládaným znalostem příjemce, jsme se již vyjadřovali v bodu adresát. Pro český překlad je příznivý fakt, že text není příliš vázán na španělské prostředí a to ani formálně, neboť řazení textu je velice podobné českému úzu. Vzhledem k povaze periodika, které by hypoteticky překlad otisklo, zvolil překladatel dovysvětlení některých španělských reálií (viz 3.4.4). Otázkou k zamyšlení je také jak moc je v českém podvědomí známá španělská kolonizace Filipínských ostrovů, doba jejího trvání, či například jaké území představovalo tehdejší Nové Španělsko. Avšak předpokládáme českého adresáta z akademického prostředí a jeho znalost těchto faktů, které se navíc v případě potřeby dají

⁶ Úpravou by pak musela projít také celá bibliografie. Autor cituje poněkud odlišně od české normy. V překladu tedy byly převedeny základní bibliografické údaje, zbytek byl ponechán v jazyce originálu, neboť není vždy jasné, zda jde o poznámky, které tvoří součást těchto údajů, nebo o jejich doplnění. Tyto pasáže by pro případné vydání bylo nutné zkontrolovat a dohledat.

⁷ Například termín *focalizadores* (O, 4 a 5, f))

snadno dohledat. K faktickým presupozicím by snad bylo možné ještě dodat očekávání nejen z oblasti lingvistiky ale také historických reálií (galeona aj.).

3.1.5.3 *Kompozice*

Komunikát je členěn velice přehledně a sladí logickou strukturu, což je jedna ze základních charakteristik odborného stylu. Text je rozdělen do čtyř kapitol: úvodu, dvou kapitol ve vlastní stati a závěru. Druhá kapitola začíná úvodem, pokračuje rozbořem obecných a specifických rysů *artes*, jejich hodnocením a budoucí metodologií. Kapitola třetí úvod postrádá, začíná rovnou podkapitolou, kterou však lze za jakýsi úvod považovat, neboť se ve zkratce věnuje historii základním lexikografickým pracím. Poté následuje lexikografická tvorba, charakteristiky a periodizace. Rozdíl mezi kapitolami je též kvantitativní – kapitola 2 je téměř dvakrát kratší než kapitola následující – i strukturní. Zatímco kapitola o *artes* se věnuje spíše charakteristikám těchto děl, část o *diccionarios* je navíc hodně zaměřená na historický vývoj. Text je členěn do několika ucelených odstavců rozdílné délky. Byť je v tomto ohledu mezi jazyky rozdíl – například kontrastivní studie Ph.D. Vandy Obdržádkové (2012, s. 128) prokázala, že v českých odborných textech je zřejmá tendence k delším odstavcům než v textech španělských, nebyl při překladu komunikátu tento problém třeba výrazněji řešit, neboť odstavce byly relativně stejně dlouhé jako odstavce v paralelních českých textech. V textu se vyskytuje i odstavec o délce jedné věty (O, 12). Následuje však po názvu podkapitoly a předchází výčtu, proto je v překladu jeho délka zachována.

Je také nutné dodat, že text není zcela jednotvárný – vyskytují se v něm graficky oddělené výčtové úseky značené písmeny, které buďto specifikují jednotlivé aspekty problematiky a mají charakter kratšího odstavce (např. O, 4) nebo pouze udávají nominální údaje (O, 7).

3.1.5.4 *Neverbální prostředky*

Grafické neverbální prostředky jako fotografie či ilustrace v práci zcela chybí, což vyplývá jednak z jejího tématu, tak z grafické úpravy daného periodika. Můžeme však podotknout, že vzhledem k malé známosti rozebírané historiografie by např. naskenovaná ukázka z obsahu jednoho z dochovaných slovníků či gramatiky mohla čtenáři pomoci si diskutované téma lépe představit.

3.1.5.5 *Lexikum*

Slovní zásoba komunikátu plně odpovídá vědeckému stylu odbornému. V textu je použit výhradně spisovný jazyk, který se v případě španělštiny (na rozdíl od např. českých „spisovných“ koncovek) projevuje zejména ve výběru slov stylisticky neutrálních či někdy až

knižních. Vědecký styl patří k stylu formálně i jazykově nepropracovanějšímu (Čechová 2003, s. 223). Tato skutečnost se projevuje i ve článku k překladu – je velmi promyšlený a téměř se v něm nevyskytují výplňková slova, autor se vyjadřuje konkrétními jazykovými prostředky a vždy k věci. To má ovšem za následek i poměrnou „hutnost“ textu, neboť je plný konkrétních informací, které jsou ale na druhou stranu velmi dobře hierarchizovány, proto tato zvýšená náročnost nezabraňuje porozumění textu. V komunikátu se vyskytuje mnoho (zejména lingvistických) termínů a vlastních jmen jednotlivých autorů a děl. Celá práce je psána neosobně v 1. osobě plurálu, v některých pasážích však autor z „anonymity“ vystupuje a vyjadřuje své osobní politování nad současným stavem bádání o španělsko-filipínských gramatických dílech. Problematika terminologie a plurálu skromnosti bude podrobněji rozebrána v příslušných podkapitolách kapitoly 3.5.

Jelikož texty vědecké mají do jisté míry normativní výrazivo, i v komunikátu se vyskytují ustálená spojení (například konektory). Ve snaze co nepřesněji tato spojení přeložit byla nastudována řada paralelních textů pro co nejlepší podchycení českého úzu v tomto typu komunikace.

3.1.5.6 Syntax

Stejně jako rovina lexikální i syntaktická struktura textu je velice propracovaná. Větná skladba může být pro recipienta náročnější, neboť se v textu vyskytuje řada dlouhých a komplexních souvětí, které v sobě zahrnují mnoho informací. Tento fakt je ale autor velmi dobře řeší prací s konektory. Větší délka jednotlivých větných celků je dána jednak tím, že autor často využívá středníku či dvojtečky v místech, kde bychom v češtině napsali tečku, tak častým používáním španělštině vlastních opisných vazeb a nevětných konstrukcí. Jmenované prostředky způsobují značnou kondenzaci textu. S tímto faktem bylo v překladu pracováno a proběhla v něm řada úprav i na syntaktické úrovni.

Vět jednoduchých je v práci minimum, převažují v ní souvětí souřadná i podřadná. Z vedlejších vět závislých, je třeba zmínit relativně vysoký počet vedlejších vět vztažných, které bylo nutné kvůli českému úzu eliminovat a to jak prostředky lexikálními, tak syntaktickými.

3.1.5.7 Suprasegmentální prostředky

V odborných, zejména vědeckých, textech jsou suprasegmentální prostředky pro úpravu textu značně normalizovány. Suprasegmentálních prvků, tedy všeho, co v textu „přesahuje hranice lexikálních nebo syntaktických prostředků“⁸, je v komunikátu hojně využíváno. Text je psán standardním patkovým písmem a často využívá různých grafických

⁸ Nord 1991, s. 121

úprav písma. Názvy kapitol jsou psány velkými písmeny a tučně, podkapitoly tučně a jejich podkapitoly navíc i kurzívou. Tato grafická „hierarchizace“ společně s číslováním usnadňuje orientaci v jednotlivých vyšších celcích a bude stejně dodržena i v českém komunikátu. Pestré je také užití kurzívy a to u slov cizích např. *facere facere* (O, 12) či u nových, komplikovanějších termínů, „en realidad, remite a un *plural asociativo*“ (O, 5) a u názvů starých děl. Uvozovky autor používá pro citace, názvy děl současných autorů a některé termíny, které tak v textu zdůrazňuje, nebo oslabuje jejich kategoričnost např. „los malentendidos culturales y la “manipulación” ideológica“ (O, 13).

Kohezi textu napomáhá také práce s interpunkcí. Patrné je již zmíněné vyšší využívání středníku a dvojtečky. Středníku je využito také ve výčtech, například v originálu na straně 1-2 bod „a)“ navazuje na předchozí souvětí a tečka je až za posledním bodem „k)“. V případě výčtů bylo toto formální dělení dodrženo i v překladu. Příznačné je také použití tečky coby výhradního zakončení věty. Z tohoto faktu je patrné, že text je zaměřen zejména na prezentaci faktů a vztahů mezi nimi. Otázka je v celém textu pouze jedna, a to víceméně otázka formální (O, 14), která slouží pro zvýšení expresivity textu. Vykřičník nebyl použit ani v jednom případě. Pokud autor chce zvýšit expresivitu, činí tak pouze pomocí lexikálních prostředků.

3.2 Metoda překladu

Překlad komunikátu probíhal dle překladatelských fází, jak je definoval Levý (1963, s. 25). K pochopení originálu pomohlo prostudování rozličných materiálů týkajících se zejména v textu pojednávaných lingvistických oblastí a v neposlední řadě také konzultace přímo s autorem textu, bez kterých by byl překlad mnohých pasáží značně komplikovaný. Analýza textu se opírala zejména o pojetí Christiane Nordové (1991), s důrazem na složky stylistické a lexikální. Poslední fáze, přestylizování předlohy, pak probíhala v souladu s informacemi nastřádanými v předešlých dvou fázích. Překladatel se snažil zohlednit co nejvíce český úzus, k čemuž napomohlo zejména pečlivé prostudování paralelních textů, které se věnovaly podobné, lingvisticko-kulturní tématice. Zároveň také bylo bráno v potaz zmíněné překladatelské zadání a z něj plynoucí metody.

Vzhledem k tématice, která může být českému čtenáři poněkud vzdálená – koncept misionářské lingvistiky a studie k ní zde nejsou zdaleka tak známé jako například ve Španělsku či Spojeném Království, byla v překladu snaha tuto oblast českému čtenáři přiblížit. Výhodou je relativní internacionálnosti formální stránky vědeckých textů, tedy např. členěním textu. V tomto ohledu překladatel mohl koncipovat překlad do velké míry podle originálu.

Při překladu hrálo významnou roli hledisko pragmatické – zejména v pasážích

obecnějších a popisných se překladatel snažil o co největší vstřícnost k přijímacímu prostředí, aby byl text co nejlépe čitelný a co nejpřesněji odpovídal stylu textů paralelních. V těch částech textu, které se věnovaly popisu charakteristik a vysvětlování terminologie byl zvolen překlad spíše těsnější, aby nedošlo k významovým posunům.

3.3 Analýza překladatelských problémů a jejich řešení

3.3.1 *Problémy lexikální*

Na rovině lexikální byly v překladu řešeny hlavně problémy terminologické a to zejména z oblasti lingvistiky. Značný rozdíl v lingvistickém pojmosloví se projevil v obou jazycích na rovině stylistické. Zatímco ve španělštině existuje pro označení mnohých těchto jevů většinou pouze jedno konkrétní slovo, v češtině lze v mnoha případech volit mezi pojmem „českým“ nebo „mezinárodním“, odvozeným v mnoha případech z terminologie latinské, tedy například mezi „podstatným jménem“ či substantivem“. Rozdíl mezi oběma variantami je pak zejména stylistický – druhý typ terminologie můžeme očekávat spíše v odbornějších, komplikovanějších komunikátech, zatímco variantu českou spíše v textech jednodušších, obecnějších. Jak již bylo zmíněno v překladatelské analýze (3.1.3.3), očekávaný příjemce textu je čtenář se znalostmi z tohoto odvětví. Odborná terminologie je navíc jedním ze stavebních kamenů vědeckých textů, proto se překladatel ve většině případů rozhodl pro použití termínů „mezinárodních“. I přesto však bylo v překladu nutné řešit některé terminologické problémy. Ty nejzásadnější budou prezentovány na následujících řádcích.

Artes, vocabularios, calepinos, reglas

V překladu se hojně objevují v kurzívě tyto španělské názvy v nepozměněné podobě, u kterých (např. „vocabulario“) se český překlad na první pohled může zdát zcela na místě. Jde však o konkrétní názvy historiografických děl v rozebíraném období. Po odborné konzultaci s autorem textu překladatel pro jedinečnost zmíněných děl upustil také od hledání české analogie pro gramatická díla z tohoto období. Jedná se o konkrétní termíny, proto je třeba je transponovat⁹. Autor navíc již na druhé straně textu zmiňuje, jak se pojmenování těchto prací měnilo, což by českému čtenáři mělo význam terminologie dostatečně přiblížit.

[...] *el género de las artes y reglas (más tarde gramáticas), y el género de los vocabularios y calepinos (también denominados más adelante diccionarios).* (O, 2)

[...] *tedy artes a reglas (později gramatiky) společně s vocabularios a calepinos (později*

9 viz Levý 1963, s. 74

nazývané také slovníky). (P, 9)

Při psaní těchto názvů se projeví též rozdíly v psaní velkých a malých písmen. S počátečním malým písmenem se většinou (zejména v případě *artes*) psala díla, pokud o nich bylo mluveno spíše jako o žánru, zatímco s velkým spíše jako o konkrétních dílech určitého období, proto byl tento styl zachován také v překladu.

Názvy jednotlivých filipínských jazyků

Řada z v práci popisovaných jazyků není v české odborné literatuře vůbec zmiňována. Navíc se v rozdílných pracích pojmenování některých jazyků liší. Český tvar s koncovkou „ština“ tedy byl použit u tagalštiny, jazyka nejrozšířenějšího a nejznámějšího a ilokánštiny, která byla nalezena ve více zdrojích. Pro jazyky ostatní bude zachován název španělský (mohlo by se též uvažovat o „mezinárodním“ názvu anglickém, avšak vycházíme-li z předpokladu, že názvy popisovaných jazyků vymýšleli či přejímali Španělé, je jejich pojmenování původnější, navíc tím v textu bude zachován i určitý kolorit). Aby se předešlo jeho případné flexi, jsou tyto názvy v mnoha případech opatřeny slovem „jazyk“ či „řeč“.

Exogramatización

Slovo *exogramatización* znamená „popis cizí gramatiky na základě gramatiky mateřské“¹⁰. Tento termín je však i v kontextu španělském používán velmi málo a jeho případný český ekvivalent „exogramatizace“ se překladateli vůbec nepodařilo dohledat. Vzhledem k zmíněné relativní neznámosti tématu byl s přihlédnutím k příjemci zvolen raději vysvětlení slova než vytvoření neologismu.

Obě jsou výsledkem řízeného gramatického popisu jazyků. (P, 9)

Informante

Informante (O, 1) je termín pro rodilého mluvčího, který pomáhal gramatikům při popisu zkoumaných jazyků. V českém kontextu z důvodu negativní konotace nelze v tomto případě použít slovo „informátor“. Česká terminologie pro podobného výzkumníka v terénu není zcela jednotná, používají různá označení, ze kterých byl ze stylistických důvodů nakonec vybrán ekvivalent „referent“ (P, 8).

¹⁰ konzultace s autorem

Focalizadores

Pro tento termín, který autor v textu dále vysvětluje jako morfémy (částice), pomocí jejichž připojení je na slovo kladen větný důraz, nebyl nalezen přímý český ekvivalent. Občas se pro tyto prvky používá přepis anglického „marker“, avšak pro jeho relativní nezavedenost překladatel zvolil vysvětlení pojmu jako „zdůrazňující částice“ (P, 11).

Energía reverencial

Spojením *energía reverencial* se v textu myslí jednotlivé morfologické prostředky, které slouží k vyjádření odlišného společenského postavení mluvčích. Terminologicky by mu asi nejlépe odpovídala honorifika, autor ale chtěl uvozovkami naznačit, že se jedná přímo o termín, který používal konkrétní gramatik, proto byl v překladu upřednostněn co nejpřesnější překlad nad použitím lingvistické terminologie.

[...] *některé zdají být inspirovány prvními popisy mexických jazyků (např. „**zdvořilostní síla**“, kterou popisuje Benavente (1699) [...])* (P, 12)

3.3.2 Problémy syntaktické

Při překládání komunikátu byly prováděny také změny na úrovni syntaktické. Čeština a španělština jsou jazyky syntakticky značně odlišné. Vyplývá to zejména z faktu, že ve španělštině jsou hojně používány nefinitní slovesné konstrukce s infinitivem, gerundiem či participiem, což činí věty syntakticky komplikovanější a značně kondenzované. Při převodu do češtiny bylo třeba tyto celky často rozvolnit. Rozdíl můžeme pozorovat i v délce jednotlivých větných celků, která je ve španělštině značně vyšší. Kontrastivní analýza odborných textů prokázala, že český větný celek v průměru obsahuje 1,70 až 2,02 predikací, zatímco španělský, pokud se sečtou predikace i polopredikace, 1,96 až 2,99 (Obdržálková 2012, s. 128-129). Jak jsme již zmínili výše, na rovině odstavce žádné změny provedeny nebyly.

V překladu byla často rozdělována příliš dlouhá souvětí na menší větné celky z důvodu jejich lepší porozumění. Vždy bylo ale dbáno na to, aby se při větné parcelaci neztratila tématická návaznost či významový obsah.

Se dedican entonces a establecer modelos de combinación de las partículas con las diversas raíces, modelos que no siempre son adecuados a causa del diverso valor gramatical de los morfemas que se adicionan en relación con los descriptores latinos que se usan para justificarlos funcionalmente. (O, 5)

Proto mniši vytváří modely kombinující částice s různými kořeny. Tyto modely ale nejsou vždy adekvátní z důvodu rozdílné gramatické hodnoty morfémů, které se přidávaly v návaznosti na latinské popisy sloužící k jejich funkčnímu zdůvodnění. (P, 13)

Změny byly také prováděny na úrovni vedlejších vět – pro větší plynulost textu byly v některých případech transformovány na větný člen (PŘ. 1). Při překládání byl pak kladen důraz zejména na práci s vedlejšími větami vztahnými, kterých je v originálu velké množství a jejich výhradní překlad by mohly být vnímán jako interference, neboť v češtině se jich tolik neužívá (PŘ. 2).

PŘ 1: [...] *del que se derivó en 1603 y 1604 el vocabulario bilingüe japonés-portugués cuya traducción al español apareció en Manila en 1630 [...]* (O, 11)

[...] *na jehož základu vznikl r. 1603 a 1604 dvojjazyčný japonsko-portugalský slovník přeložený do španělštiny roku 1630 v Manile [...]* (P, 21)

PŘ. 2: [...] *son serios intentos de gramatización que no desmerecen en absoluto la comparación con las gramáticas contemporáneas de las lenguas vulgares europeas que se imprimían por la época.*

[...] *jsou seriózní pokusy o popis gramatik a rozhodně se mohou směle rovnat soudobě vydávaným gramatikám klasických evropských jazyků.* (P, 14)

3.3.3 Problémy neverbální a suprasegmentální

Použití dvojtečky

Ve španělském textu bylo hojně využíváno dvojtečky. Její použití je obecně častější než v češtině. Je také rozdílný způsob jejího využití – lze ji například použít i místo spojovacího výrazu, taková možnost v češtině není a proto bylo nutné dvojtečku v těchto případech nahradit příslušným prostředkem.

La heteronimia glotonímica (Revert y Gallardo 2001) y la fragmentación dialectal suelen jugar malas pasadas: es probable, por ejemplo, que el bisaya, el cebuano, el panayano y aun el leyitano [...] (O; 8)

Různá pojmenování jazyků (Revert a Gallardo 2001) a dialektické rozrůznění často působí potíže. Je totiž možné, [...] (P, 17)

Zde dvojtečka slouží k vyjádření důvodového vztahu mezi větami, v češtině pro ni byl zvolen ekvivalentní spojovací výraz „totiž“.

Dvojtečka byla také v řadě případů nahrazena pomlčkou, prostředkem v cílovém používanějším než v jazyku originálu.

Y entonces, en 1898, España perdió lo que le restaba de un imperio otrora enorme: las Filipinas y Cuba. (O, 14)

A tehdy, roku 1898, Španělsko ztratilo i poslední zbytek kdysi ohromného impéria – Filipíny a Kubu. (P, 24)

Nejednotnost řazení bodů

Jistá nesouměrnost se projevila při grafickém řazení výčtů jednotlivých charakteristik rozebíraných děl. Autor používá jednotné značení jednotlivých podbodů písmeny, někdy však řadí podbody do oddělených odstavců, jindy je ponechává v rámci jednoho odstavce. Tato strategie byla zachována také v textu překladu, neboť po rozdělení těchto „složených“ odstavců by mohly v některých případech vznikat jednovětné odstavce, které by graficky vyhovovaly ještě méně.

Použití kurzívy a uvozovek

Použití kurzívy se ne vždy v obou komunikátech shodovalo. V českém komunikátu byly navíc tímto stylem psány i názvy některých španělských institucí (pro názornost nebude česká citace uvedena v kurzívě).

[...] que hemos podido examinar en la Biblioteca del Estudio Teológico del Real Colegio de los PP. Agustinos Filipinos de Valladolid, en Archivo Ibero-Oriental de los PP. Franciscanos de Madrid y en la Biblioteca Nacional de Madrid. (O, 9)

Měli jsme je možnost prostudovat v augustiniánské knihovně *Biblioteca del Estudio Teológico del Real Colegio de los PP. Agustinos Filipinos de Valladolid*, františkánském

archivu *Archivo Ibero-Oriental de los PP. Franciscanos de Madrid* a španělské Národní knihovně v Madridu (P, 18)

3.3.4 Další překladatelské problémy

Autorský plurál/Plurál skromnosti

Ve vědeckých textech jde o co nejobjektivnější zobrazení skutečnosti a osoba autora je často potlačována. Jeden z prostředků tohoto anonymizace autora je autorský plurál, kterým je psán i překládaný text. Jedná se však o prostředek v dnešní době relativně zastaralý (jak v kontextu českém, tak španělském) a od jeho používání se ustupuje. Pro neosobní vyjadřování jde v češtině zvolit také různé slovní obraty nebo například pasivní formu slovesa. V překladu však byla výhradní 1. osoba množného čísla zachována, lze ji totiž považovat také za jistý idiolekt autora, jehož styl má místy až knižní nádech. Pro neosobní vyjadřování však ve španělštině nebylo využíváno pouze slovesné flexe, ale též lexikálních prostředků, z nichž některé byly zachovány (PŘ. 1), jiné zase pro větší plynulost textu či pro přílišnou formálnost, která by mohla znít nepřírozeně, vypuštěny (PŘ. 2). V potaz byl tedy brán jak autorův idiolekt tak co nejlepší srozumitelnost textu a v překladu byla snaha obě složky co nejlépe vyvážit.

PŘ 1: [...] *el de Alonso de Métrida (1637[2003]) para el bisaya, **por parte de quien suscribe***. (O, 8)

*Roku 2004 se **díky autorovi této práce** přetisklo dílo druhé, od Alonse de Métridy [...]* (P, 17)

PŘ 2: *Este fenómeno se advierte ya en la Parte Segunda (tagalo-español) del primer vocabulario **que nos ha llegado** [...]* (O, 10)

Tuto strategii lze upozorovat již v Parte Segunda (tagalština-španělština) prvního dochovaného slovníku [...] (P, 19)

Vlastní jména

V originálu se vyskytuje celá řada jmen autorů filipínských gramatických děl či studií o nich. Pro jejich velké množství se nebylo ve všech případech možno zcela vyhnout jejich flexi. Pokud to bylo možné, byly voleny syntaktické či lexikální prostředky pro ponechání vlastního jména v nominativu. V opačném případě byla jména skloňována tak, aby byla pro českého čtenáře co nejbližší, ale zároveň překladatel upustil od úplného „počeštění“.

*En el caso del primer vocabulario impreso, el de **Pedro de San Buena Ventura** [...] (O, 10-11)*

*V případu prvního tištěného slovníku od **Pedra de San Buena Ventury** [...] (P, 20)*

Zvláštní případ pak představovalo jméno světce, které má český ekvivalent, a bylo proto přeloženo.

*[...] fuera de una praxis traductora específica que respondía a una tradición anclada en **San Jerónimo**. (O, 2)*

*[...] mimo specifickou překladatelskou tradici s kořeny u **svatého Jeronýma**. (P, 9)*

Českému úzu podřízeno bylo také psaní velkého písmena u jména národnosti.

[...] sobre el proceso de asimilación del catolicismo entre los filipinos [...] (O, 13)

*[...] o průběhu přijímání katolictví mezi **Filipínci** [...] (P, 23)*

Přímý překlad v textu

V překladu byly v jedné z vět ponechány originální názvy španělských sloves. Považujeme za důležité jejich zachování, neboť autor zdůrazňuje jejich románský původ a navíc je dává do kontrastu s tvary slovesa latinského, ke kterému má španělské *ser* bezesporu blíže. Navíc sloveso *haber* nemá jednoznačný „základní“ český ekvivalent. Protože překlad není určen primárně čtenáři znalému španělštiny, byla tato slovesa opatřena také českým překladem.

*[...] todas las artes se encargan de especificar cuáles son las correspondencias en dichas lenguas de las estructuras romances correspondientes con ser, con haber o con tener (posiblemente a causa de la importancia teológica y gramatical del *sum, es, fui*). (O; 4)*

*[...] *snažila se všechna artes ve zmíněných jazycích určit ekvivalenty, které by odpovídaly románským strukturám se slovesy ser (být), tener (mít) či haber (být, vyskytovat se)* (P, 12)*

Přísloví

V komunikátu se vyskytlo také španělské přísloví *no por mucho madrugar, amanece más temprano* (O, 9). Na základě snahy o co nejpřesnější zachování sémantického obsahu tedy „je třeba být trpělivý/spěchem se věci neurychlí“ byla v češtině zvolena substituce co nejpodobnější českou analogií *Práce kvapná, málo platná* (P, 18).

Letopočty

Ve španělštině je vyjadřování letopočtů odlišné než ve španělštině. Prvním rozdílem je vyjadřování staletí, pro které kastilština používá číslice římské, zatímco čeština arabské. Druhým je vyjádření konkrétního roku, pro který ve španělštině stačí uvést číselný údaj, v češtině je však zpravidla doprovázen příslušným tvarem substantiva „rok“. V obou případech se psaní letopočtů podřídilo českému úzu.

La obra del caballero Pigafetta no se publicó y en lengua italiana hasta 1535. Muchos de tales términos allí descritos siguen vigentes en las lenguas bisayas o visayas. Además, aparte de este breve inicio, hasta comienzos del siglo XVII [...] (O, 7)

Dílo rytíře Pigaffety bylo publikováno až roku 1535, a to v italštině. Mnoho z v něm popsaných termínů se v jazycích bisaya či visaya používá dodnes. Navíc se nezdá, že by se kromě tohoto stručného úvodu až do začátku 17. století [...] (P, 15)

3.4 Analýza překladatelských postupů

Vzhledem ke gramatické a stylistické rozdílnosti jazyka překladu a jazyka originálu při překládání nutně došlo k řadě stylistických posunů. V následující kapitole budou některé z těchto posunů podrobněji rozebrány. Analýza se bude primárně opírat o typologii posunů popsaných ve skriptech *Capítulos de estilística funcional comparada* od Josefa Dubského. Posuny budou krátce uvedeny a budou doplněny o příklady z překladu.

3.4.1 Transpozice

Transpozice je postup, při kterém dochází k jinému gramatickému vyjádření identického obsahu v překladu a originálu. Vzhledem k typologické odlišnosti obou jazyků v překladu docházelo k transpozici poměrně často, v mnohých případech také z důvodů jazykové ekonomie. Transpozici lze rozdělit na gramatickou a syntaktickou.

[...] *pero a fines del siglo XIX los religiosos **seguían describiendo** lenguas del sur del archipiélago, como el maguindanao y el tirura o tiruray. Puede afirmarse **con rotundidad** que la historiografía [...]* (O, 3)

[...] *ale koncem 19. století **se** mniši na jihu souostrovi ještě **stále věnovali** popisu jazyků jako manguindanao a tirura či tiruray. **Nepopíratelně** můžeme španělsko-filipínskou historiografii [...]* (P, 10)

Ve výše uvedených příkladech jde o transpozice gramatické. V prvním případě se jedná o nahrazení opisné vazby slovesem a příslovcem, v případě druhém pak o nahrazení předložkové nominální vazby příslovcem. Tento typ transpozice byl v mnoha případech vyplýval z faktu, že španělština je jazyk spíše analytický, zatímco čeština flektivní.

***Al enumerar** las características generales de este objeto de estudio en las líneas que siguen, no hacemos más que reproducir, de manera de manera simplificada, su exposición.* (O, 3)

***Při výčtu** obecných rysů projednávané problematiky použijeme na následujících řádkách pouze zjednodušeně jeho výkladu.* (P, 11)

V procesu překladu také několikrát došlo k transpozici syntaktické, jako ve výše uvedené větě, kde byla předložková infinitivní konstrukce nahrazena konstrukcí nominální.

3.4.2 *Koncentrace*

Tímto postupem se myslí vyjádření určitého pojmu či fráze pomocí menšího množství lexikálních jednotek. Ke koncentraci docházelo v textu velmi často, jednak ze (zejména lexikálních a syntaktických) rozdílů obou jazyků, tak z důvodů jazykové ekonomie – pokud byla v překladu (s přihlédnutím ke kontextu) možnost vyjádřit obsah méně slovy, snažil se překladatel tento postup dodržet.

***Por lo que respecta al segundo de los puntos**, de carácter más técnico, cabe decir que la novedad más relevante que muestran los vocabularios bilingües de estas lenguas filipinas [...]* (O, 10)

K druhému, více technickému bodu je třeba dodat, že nejdůležitější inovací těchto filipínských slovníků [...] (P, 19)

V tomto případě došlo ke koncentraci vedlejší věty, byla nahrazena pouze nominálním syntagmatem.

Por otra parte, los religiosos no se limitaban a llevar a cabo una descripción categorial y declinativa de las lenguas filipinas. (O, 3)

*Mniši se **ale** neomezili pouze na kategorický a deklinační popis. (P, 11)*

V tomto druhém případě jde o vyjádření stejného spojovacího výrazu, pouze méně lexikálními prostředky.

3.4.3 Amplifikace

Amplifikace, též nazývaná diluce je opakem koncentrace. Jedná se o postup, při kterém je v překladu lexikální pojem vyjádřen více lexikálními jednotkami než v originálu. K amplifikaci docházelo v textu méně často než ke koncentraci, což vyplývá ze zmíněných lingvistických rozdílů obou jazyků.

*El segundo periodo, el **comprendido** entre 1770 y 1840, aproximadamente, es una etapa de decaimiento de la lexicografía hispano-filipina. (O, 13)*

*Druhé období, **kterým rozumíme dobu** zhruba mezi léty 1770 a 1840, představuje etapu úpadku španělsko-filipínské lexikografie. (P, 23)*

3.4.4 Explicitace

Explicitace je stylistický postup, při kterém v cílovém jazyce dochází k explicitnímu vyjádření informací implicitně obsažených v jazyce originálu. Při překladu bylo explicitace často využito z důvodů lepšího porozumění a návaznosti textu.

*Sueiro (2003: 171), **más realista**, enumera (entre los localizables y los desaparecidos), un total de 108 repertorios lexicográficos para el periodo comprendido entre 1580-1610 y el siglo XIX [...] (O, 7)*

Suiero (2003: 171) uvádí odhad realističtější – dohromady 108 lexikografických spisů (jak dochovaných tak ztracených) pro období mezi roky 1580–1610 a 19. stoletím [...] (P, 15)

V tomto případě bylo zvolená explicitace jak z důvodu lepší plynulosti textu, tak na základě snahy o vyjádření určitého oslabení, neboť přímé pojmenování vlastnosti badatele Suiera by mohlo být vnímáno jako hovorové.

K explicitaci došlo v překladu zejména v případě dovysvětlování některých španělských reálií a faktů, které by adresátovi nemusely být zcela zřejmé. Jednalo se zejména o názvy institucí (v případě, že je nelze lehce převést či pro ně není zavedená česká analogie – jako Španělská královská akademie (P, X);

[...] que hemos podido examinar en la Biblioteca del Estudio Teológico del Real Colegio de los PP. Agustinos Filipinos de Valladolid, en Archivo Ibero-Oriental de los PP. Franciscanos de Madrid y en la Biblioteca Nacional de Madrid. (O, 9)

*Měli jsme je možnost prostudovat v **augustiniánské knihovně** Biblioteca del Estudio Teológico del Real Colegio de los PP. Agustinos Filipinos de Valladolid, **františkánském archivu** Archivo Ibero-Oriental de los PP. Franciscanos de Madrid a **španělské** Národní knihovně v Madridu. (P, 18)*

nebo také o pojmenování díla, jehož povaha španělskému mluvčímu vyplývá již z jeho názvu:

Este padre aumenta hasta en 12000 entradas la parte español-bisaya valiéndose de la entonces última edición del Diccionario de la RAE de 1832 (Regalado Trota 1998). (O, 11)

*Tento bratr obohatil zmíněný oddíl o téměř 12000 hesel, k práci využíval tehdy nejnovější vydání **slovníku** Diccionario Španělské královské akademie z r. 1832 (Regalado Trota 1998). (P, 20)*

3.4.5 Modulace

Za modulaci se označuje postup, který je založen na změně struktury nebo úhlu

pohledu, které jsou dané odlišnou strukturou jazyků. V překladu se k modulaci docházelo na rozdílných rovinách.

*Los vocabularios hispano-filipinos resultan notoriamente más complejos en cuanto a la **organización de la microestructura** que las primeras descripciones lexicográficas hispano-mexicanas del siglo XVI (Alonso de Molina 1555[2001]).*

*Španělsko-filipínské slovníky se ukazují být zjevně mnohem propracovanější na **rovině mikrostruktury**, než prvotní španělsko-mexické lexikografické popisy z 16. století (Alonso de Molina 1555 [2001]). (P, 22)*

Výše uvedený je příklad modulace lexikální – zatímco ve španělštině je mikrostruktura spojená s „organizací“, v češtině se toto slovo (v podobných kontextech) pojí spíše s „rovinou“. Byť touto modulací nejspíše dochází k lehké významové ztrátě – ve slově „rovina“ není přímo obsaženo ono „rozdělení“, bylo z pragmatických důvodů přihlédnuto hlavně k českému úzu.

Rozdíly mezi dvěma jazyky se projevuje také ve vyjádření větného záporu. Zatímco ve španělštině bylo použito záporu, v textu českém věty pozitivní.

*Esto es lo que sucede, por ejemplo, con el Vocabulario bisaya-español de Alonso de Métrida (1637[2004]), que **no encuentra un desarrollo** notorio de la parte español-bisaya hasta 1841, con el trabajo del P. Julián Martín. (O, 11)*

*Jako například u práce Vocabulario bisaya-español výše zmíněného autora (1637 [2004]), ve které se část španělština-bisaya **dočkala významnějšího doplnění** až roku 1841 díky práci P. Juliána Martína. (P, 20)*

4. Závěr

Cílem této bakalářské práce byl překlad výchozího textu a překladatelský komentář k němu. Vzhledem k tomu, že originál patří mezi odborné styly vědecké a pojednává o relativně komplikované problematice, docházelo při převodu nutně k posunům. Na lexikální úrovni šlo zejména o problémy terminologické, v řadě případů se projevila nutnost termíny dovysvětlit nebo přizpůsobit cílové kultuře, ve které není téma komunikátu, tedy misionářská lingvistika, zdaleka tak rozvinuté jako v kultuře výchozí. I s přihlédnutím k této skutečnosti se ale překladatel v překladu snažil také o zachování jistého koloritu, právě z důvodu „odhalování“ relativně nového odvětví jazykovědy v cílovém prostředí a nepřizpůsobil text zcela českému příjemci.

Při překladu originálu hrál hlavní roli funkční přístup. Překladatel v co největší míře respektoval stylistické rysy vědeckého stylu a snažil se text přizpůsobit cílové kultuře tak, aby mu bylo možné bez problémů porozumět a plynule se četl. Výhodou byla poměrná „internacionálnost“ tohoto typu textů, na stylistické úrovni tedy nebylo nutné to textu moc zasahovat. Autor této práce věří, že se mu všechny náležitosti překladu podařilo naplnit, o tom ale samozřejmě rozhoduje až případný příjemce textu.

5. Bibliografie

Primární literatura

GARCÍA-MEDALL, Joaquín. *La traducción codificada: las artes y vocabularios hispano-filipinos (1610-1910)*, Herméneus 9, 2007, s. 117-144.

Sekundární literatura

Zdroje pro komentář

BÁEZ SAN JOSÉ, Valerio, DUBSKÝ Josef, KRÁLOVÁ Jana. *Moderní gramatika španělštiny*. Fraus. 1999.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha. Nakladatelství Lidové noviny. 2008.

DUBSKÝ, J. *Capítulos de estilística funcional comparada: Kapitoły z porównawczy funkcji stylistyki*. Praha. Statní pedagogické nakladatelství. 1988.

HOUŽVIČKOVÁ, Milena a Jana HOFFMANNOVÁ. *Čeština pro překladatele: základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení*. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012.

KNITTLOVÁ, Dagmar, Bronislava GRYGOVÁ a Jitka ZEHNALOVÁ. *Překlad a překládání*. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. 2010.

KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana. *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. V Praze. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012

KRÁLOVÁ, Jana. *Experiencias de la traducción de la obra de Jiří Levý al español*. In: BOHDAN ULAŠIN, Silvia Vertanová (eds. *Nuevas teorías, modelos y su aplicación en lingüística, literatura, traductología y didáctica en los últimos veinte años: actas de las II jornadas de estudios románicos. Bratislava, 23 y 24 de septiembre de 2011*. Bratislava. AnaPress. 2011.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha. Československý spisovatel. 1963

NORD, Christiane. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam u.a: Rodopi. 1991.

OBDRŽÁLKOVÁ, Vanda. *Odstavec jako kognitivní jednotka výstavby neliterárních textů*. Praha. 2013. Dostupné z: http://ckis.cuni.cz/F/func=direct&doc_number=001604157&local_base=CKS01&format=999. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

Proyecto Hermēneus [online]. [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://www5.uva.es/hermeneus/>
RABADÁN, Rosa. *Equivalencia y traducción*. León, Universidad de León. 1991.

RABADÁN, Rosa. „Los problemas metalingüísticos en la traducción de obras traductológicas: Descriptive Translation Studies and Beyond de Guideon Toury en español“..“
In: Posibilidades y límites de la comunicación intercultural, Iberoamericana Pragensia Supplementum 27, J. Králová (ed.). Praha, Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum. s. 69-78

Paralelní texty

Časopis pro moderní filologii. Praha. Nakladatelství Československé akademie věd, 1971, ^^^sv.

Odborné publikace

BRETON, Roland. *Atlas jazyků světa: soužití v křehké rovnováze*. Praha. Albatros. 2007.

COMRIE, Bernard, Stephen MATTHEWS a Maria POLINSKY. *Atlas jazyků: vznik a vývoj jazyků napříč celým světem*. V Praze. Metafora. 2007.

KAMIŠ, Karel. *Nárys valenčně-intenční skladby pro studující učitelství I. stupně základní školy*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem. 2007.

KLÉGR, Aleš a Petr ZIMA. *Svět jazyků*. Praha. Albatros. 1989.

Použité slovníky a jazykové příručky

DUBSKÝ, Josef a Vladimír REJZEK. *Španělsko-český, česko-španělský slovník*. Voznice. Leda. 2007.

Lingea slovníky [online]. [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://slovníky.lingea.cz/Home>

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española* [online]. Vigésima segunda edición. [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://www.rae.es/rae.html>

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ, AV ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

6. Příloha